

A DEBRECZENI

R. KATHOLIKUS EGYHÁZ

VÁZLATOS TÖRTÉNETE.

IRTA

CHILKÓ LÁSZLÓ

NAGYVÁRADMEGYEI L. SZ. ÁLDOZÁR.

DEBRECZEN,

NYOMATOTT A VÁROS KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1877. Jn.

NAGYSÁGOS ÉS FŐTISZTELENDŐ

HUZLY KÁROLY

URNAK,

A NAGYVÁRADI SZÉKESEGYHÁZ KANONOKÁNAK, SZ. LÁSZLÓRÓL
NEVEZETT NAGYVÁRADI PRÉPOSTNAK, BÉKÉSI FŐESPERESNEK,
SZENTSZÉKI ÜLNÖKNEK, A DEBRECZENI RÓMAI KATHOLIKUS
ALGYMNÁSIUMNÁL PÜSPÖKI BIZTOSNAK, A JERUZSÁLEMI
SZENT SIR- ÉS A CS. KIR. LIPÓT-REND LOVAGKERESZTESÉNEK,
ARANYMISÉS ÁLDOZÁRNAK, AZ EGYHÁZ ÉS HAZA HŰ FIÁNAK,
A SZENVEDŐ EMBERISÉG JÓTEVŐJÉNEK stb.

DEBRECZENI LELKÉSZSÉGÉNEK

NEGYEDSZÁZADOS ÖRÖMÜNNEPE

EMLÉKÉRE

ŐSZINTE SZERETETEM S TISZTELETEM JELÉÜL
AJÁNLVA.

ELŐSZÓ

gyanánt s némi tájékozásul egyet-mást el kell mondanom kitűzött célomat illetőleg. Ösmertté tenni a debreczeni r. kath. egyház multját, följegyezni a jelen eseményeit a jövő számára, ez egyik célja e soroknak. Hogy ez, a rendelkezésemre álló adatok kis száma miatt csak részben sikerült, én érzem első sorban legjobban. Ép ezért e füzetkét egyelőre csak mint „kézirat“-ot kérem tekinteni, annyival is inkább, mert soraimban az egyház édes gyermekéről, az iskoláról, nem szólok, miután a multa vonatkozó adatok ma még teljesen ösmeretlenek előttem! — S hogy mégis ily hézagos, ily vázlatos munkát bocsátok közre, mentse ki eljárásomat a szeretet és hála, mely nem engedte, hogy a debreczeni r. kath. egyházban oly nevezetes napot, milyen szeretett lelkipásztorunk s főnököm negyedszázados jubilauma, emlék nélkül hagyjak elmulni; — ez szintén egyik célja e füzetkének. Szándékom lévén ugyan ily uton a r. kath. elemi iskola multját is, ha a Gondviselés megengedi, megösmertetni s a kettőt egyesítve közrebocsátani, őszinte bizalommal fordulok mindazokhoz, kik becses figyelmökre méltatják e sorokat s szeretettel kérem, hogyha akár az itt hiányzó pótlására, akár az iskolára vonatkozólag a multból adatokkal rendelkeznek, azokat, nagybecsü észrevételeikkel együtt, velem közölni s így egy teljesebb mű előállíthatására, a közügy érdekében, segédkezet nyújtani méltóztassanak.

A soraimban használt adatokat, az illető helyeken idézett műveken kívül, a plebánia- s az árvaház levéltára szolgáltatták.

Végül, ha netalán valaki soraimból a szeretetlenség szellemének fölidézését akarná kiolvasni s így legjobb szándékomat gyanusítva vádolna, legyen szabad e vádat szeretettel visszautasítanom s figyelmeztetnem azon szemeim előtt lebegett igazságra: „Scriptoris est, ne quid falsi dicere audeat, et ne quid veri dicere non audeat“!

Debreczen, junius hó 1877.

Ch. L.

I. A r. kath. egyház Debreczenben a reformációig.

Hazánk s egyházunk történetének lapjai telvék azon vizsontagságok, pusztítások szomorú emlékeivel, melyeken a nagyváradi l. sz. egyházmegye alapítási ideje óta a legujabb időkig keresztül ment. A megye, a püspöki székhely, mint anya balsorsában, kül- és bel ellenség egymást felváltó pusztításaiban osztozott, mint gyermek, Debreczen is, annyira, hogy a zivataros századokból csak itt-ott maradt fenn egy-egy irott emlék a debreczeni r. kath. egyház multját illetőleg.

Hogy mikor s mint keletkezett a plebánia? bizonytalan; de tény az, hogy már 1216-ban mint kiváltságos „*exempta parochia*“ szerepel.¹⁾

Hogy Debreczen egyike volt a nagyváradi egyházmegye nagyobb plebániáinak, nem csak most említett kiváltsága, de az is igazolja, hogy a nagyváradi egyházmegyére vonatkozó pápai tized-lajstromban a bihari főesperességhez tartozó Debreczennél csak is négy villa fizetett nagyobb összeget. A Pray Gy. által közölt „*Fragmentum Collectionis Decimae Pontificiae seu solutionis quarti anni*“ lajstromban ez áll: „*Dominicus sacerdos de villa Debreczen solvit 22 grossos.*“²⁾ Debreczen itt „villa“-nak neveztetik, ép ugy, mint a váradi Regestrum 138. §-ban. E kifejezés azonban épen nem zárja ki azt, hogy Debreczen már ekkor város volt, sőt Zsigmond király II. Decretuma 4-dik §. szerint voltak hazánkban oly szabad helységek (*Libera villa*) melyek, ha nem voltak is teljesen sz. kir. városok, de ezekhez hasonló jogokkal s kiváltságokkal birtak.³⁾

Ezek mellett figyelembe veendő még e plebánia nagy kiterjedését illetőleg, azon körülmény is, hogy Debreczen mai pusztái, mint p. l. Bánk s ennek egy része a Veker, Ebes, Fancsika,

¹⁾ Ifj. Palugyai Imre: Magyarország legujabb leirása. Pest, 1853. II. köt. 402 l. s Schematismus V. Cl. D. Magno-Varad 1877.

²⁾ Kereszturi: Compendiaria Descriptio Eppatus et Capit. Var. 1806. I. k. 181 l.

³⁾ Szűcs István: Sz. Kir. Debreczen város története. Debreczen, 1871. 1—3 kötet, 52 lap.

(Francziska?) Nagy- és Kisgut, Haláp, Macs, Pacz, régenté több-kevesebb portával bíró falvak, községek, melyek legnagyobb részt a törökök hazánkban gyászos emlékü uralma alatt lettek pusztákká s némelyek templomromja még ma is fenáll, — mint fiók-egyházak nagy valószínűséggel a közel eső Debreczenhez, mint anya-egyházhoz tartoztak.

A számos kath. templom, mely a XVI-dik század közepéig Debreczenben fönnállott, mindmegannyi bizonyítványa a katholicismus itteni virágzásának. — Azon helyen, hol ma a ref. nagytemplom áll, volt a plebániái sz. András templom, melyről egy 1806-diki emlékiratból annyit tudunk, hogy a XII. században már egyszer leégett s mely 1564-dik évi tűzvész okozta 64 évi pusztaság után 1628-ban építtetett föl Bethlen Gábor által s a sz. András név mellőzésével a szent Háromság egy Isten tiszteletére avatott föl a mondott év nov. 26-kán. Ezen kívül volt még sz. Anna, — sz. László temploma (a mai Széchenyi-utcán) sz. Miklós kápolna (a mai Miklós-utcán,) sőt állítólag sz. Erzsébet kápolnája is (valószínűleg a mai Varga-utcán.) A virágzó hitéletet igazolja az is, hogy a mai Csapó-utcán a feloszlatott templomosok kolostora helyén a sz. Ferenczrendiek temploma s társháza állott.¹⁾

A sz. Ferenczrendiek (Conventus S. Francisci B. M. V.) első ízben I. Károly alatt telepedtek itt meg. Később János bibornok, V-dik Miklós pápa követé, buzgólkodása folytán a szigorubb szabályzatú (Stricteris observantiae) Ferenczesek foglalták el azok helyét. — Hogy e szerzetesek egyuttal a sz. András temploma plebánosai is voltak, bizonyítja Erzsébet, Mátyás király édes anyja, mint Debreczen hűbér-urnőjének 1470. febr. 25-ről kelt rendelete, melynek értelmében a mészárosok az általok levágott marhák nyelveit köteleztettek a sz. ferenczrendieknek át-
szolgáltatni. Erzsébet e rendeletét Zápolya János 1513-ban újból megerősíté.²⁾ A szerzetesek később a reformatio behozatala után kórházzá alakíttatott át s Báthory Kristóf, erdélyi fejedelem által 1578-ban Debreczennek adományoztatott.³⁾

¹⁾ Szűcs I. i. m. 137 l.

²⁾ Kereszturi i. m. II. k. 281 l.

³⁾ Szűcs I. i. m. 141 l.

Vajjon a most említett sz. Ferencz-rendieken kívül más szerzetesek laktak-e itt ez időtájt s ha igen, milyenek? kutfőink nem említik. Az 1831-iki Canonica Visitatio följegyzí, hogy nem valószínűtlen, miszerint a reformáció előtt több szerzet-ház s templom is állott fenn; mit igazolni látszik a Péterfián 1770-ben történt ásatás, mely alkalommal egy kehely és füstölő; 1777-ben pedig azon helyen, hol akkor a város magtára állott, egy szerzetes hullája találtatott.¹⁾

Hogy az ekkor még tisztán r. kath. város, mint erkölcsi testület, befolyt az egyház ügyeinek rendezésére, bizonyítja egy 1502. jul. 3. a nagyváradí l. sz. káptalan által kiadott oklevél, melyszerint a város tiltakozott a káptalan előtt Ambrus nevű plébános azon eljárása ellen, hogy ő megerősíttetéseért Debreczen akkori hűbér-urához Corvin Jánoshoz folyamodott.²⁾ Ime mily határozottan s féltékenyen lép fel a város addigi jogérvényű gyakorlata mellett, mely szerint a plébánosokat önjogulag ő investálta!

Ha az eddig felsorolt történeti tényekhez hozzá adjuk még magyar irodalom történetünk egy régi írott emlékéti az u. n. debreczeni codexet, melynek szerzői, — miután a 6 különböző kéz által írott mű tartalmát szentek legendái, a b. Szűz élet leírása, Krisztus szenvedés története, elmékedések stb. képezik, — az e városban lakott szerzetesek lehettek, kétségbevonhatlan, mert történeti tényként kell elfogadnunk, hogy csakugyan virágzó volt e város kebelében a katholicismus, virágzó volt a hitélet a XVI. század közepéig. Ekkor indult meg a nagy mozgalom, a hitújítás, mely elől Debreczen, mint e vidék kiváló fontossággal bíró, virágzó kereskedelmű városa, el nem zárkozhatott.

¹⁾ Miután arra nézve, hogy Debreczenben a Ferenczeseken kívül más szerzeteház is létezett volna, történelmi adataink nincsenek, azt hiszem, hogy az itt említett ásatások alkalmából talált hullák s egyházi szerek csak azt látszanak bizonyítani, hogy régi szokás szerint, a temető a plébániai templom körül terülvén el, ide temették a hívek s főképi a szerzetesek.

²⁾ Szűcs I. i. m. 142 l.

II. A katholicismus kizáratása Debreczenből.

Az e vidéken kiváló gyorsasággal terjedő reformatio föllépésével előbb a Lutheranismus, (1535.) később a Calvinismus (1562.) nagy hullámokat vert folyója, gyökerestől magával sodorta a katholicismus itt virágzott, gyümölcsözőt fáját. — Az enyingi Török Bálint, Debreczen akkori birtokosa által idehozott Bálint pap Luther szellemében működése, később Kálmán-csehi Sánta Márton s főkép a tarczali papi gyülekezet óta (1562.) a bevégzett ténynyé vált szakadás következtében Melius vagy Juhász Péter Calvin tanainak terjesztésébeni buzgólkodása, oly eredménynyel lett koronázva, milyenre talán maguk a reformáció legbuzgóbb vezetői sem számítottak s milyenre kath. városaink közt több hasonló példát alig találunk. — Mert bár nem egy év munkája kellett ahhoz, hogy a reformáció itt gyökeret verjen; mégis elég gyorsan ment végbe a vallás változtatás ténye s már 1545. szept. hóban Erdődön (Szatmár) megtartott papi gyűlés óta a ref. egyház itt is szervezkedett s a városi előjáróság az egyházhoz tartozó javak s javadalmak feletti rendelkezés jogait kezeibe vette. — Így tudjuk, hogy a plebániához tartozó majorsági kertből, a nyugoti kapu felé eső egy részt 1549-ben adott el a tanács.¹⁾

Még 1552-ről följegyezve találjuk, hogy a debreczeni plebános a Szaboleshoz tartozó Szováth községben (hol Debreczen földesuri jogon jelentékeny földbirtok ura,) 18 portát birt.²⁾ Ez idők után a város eddigi r. kath. vallásu lakosai tömegesen a ref. egyházba térve át, a katholicismus 1552—54. évtől kilett zárva a városból. Ez utóbbi év feb. 13-ról szóló városi jegyzőkönyv szerint, Kalmár István, 1553. évben bíró, Bakóczy Istvánnak adta át a sz. Miklós kápolna pénzét 20 frtot és 10 denárt, kelyheket, keresztek s többféle egyházi ruhákat.³⁾

A történelem megörökíté e korszak szomorú eseményeit, melyek sokkal ismeretesebbek ma, minthogy itt szükségesnek

¹⁾ Szűcs I. i. m. 542 l.

²⁾ Palugyai i. m. 402 l. s Schematismus V. Cl. D. M.-Varad. 1877.

³⁾ Szűcs I. i. m. 541. l.

látnám nagyobb vonásokban festeni amaz idők képét. — Szomorúak voltak azok politikai úgy, mint főképp vallási tekintetben. — Az atya, gyermekével, a rokon, rokonával, az eddig jóbarát, barátjával szemben nagyon gyakran a legelkeseredettebb vallási ellenfélkép állott. — Az Oláh érsek által megkezdett u. n. ellenreformációnak nem volt sok sikere; legalább nem nagy állandósága. A fájdalom s aggodalom legélénkebb kifejezésével írja meg a XVI. század vége felé Telegdi, érseki helyettes, Miklós pápának jelentését a magyar kath. egyház akkori állapotáról. — „A nagy fáradságok s öröklődések, — ugymond, — a számtalan veszélyek, gyűlölségek, melyeknek a buzgók kiteszik magukat, küzdve az eretnekek fanatikus törekvései ellen s az igaz vallás mellett, — többé mitsem használnak . . . Szemünk előtt ragadták el a városban az egyházat, melyben a kíváncsiaknak istenkáromlásaikat hirdetik . . . A kath. hitnek még csak a neve sem marad fenn többé.“ A hatás, melylyel a hitújítás hívei mindenfelé felléptek, nem maradt sok helyen ellenhatás nélkül, sőt igen természetesen ellenfeleiket is a végső erőszakos ellenállásra, — az elvett templomok visszafoglalására kihívták vagy kényszeríték.¹⁾

A hitújítási mozgalmak szomoru emlékei közt annyi vigasztalót mégis találunk, hogy itt Debreczenben véres nyomok nem jelzik ama mozgalmakat, mint p. l. Bártfán, Eperjesen, Kassán, Nagy-Váradon, hol 1566-ban az összes káptalani tagok a később reformátussá lett Rédey Ferencz nagyprépost kivételével, mert hitökhöz hiven ragaszkodtak, a virágvasárnap körmenet alkalmával a vár kapujánál megtámadtattak, legyilkoltattak s hulláik a vár árkaiba dobattak le. Kereszturi II. 39.²⁾ E mozgalmak következménye volt az, hogy a városok, aszerint, amint egyik vagy másik vallásfelekezet jutott többségre, a kisebbségben maradt felekezet híveit körében tűrni nem akarta, még a lakhatási szabadságot is megvonta tőlök. — Ez így volt Debreczenben is, mely a XVII-dik században annyiszor megkísérlett

¹⁾ L. e korszak részletes jellemzését Ipolyi A. „Veresmarti M. élete és munkái“ cz. művében. Budapest, 1875. I. és II.

²⁾ Udvardy Ignác: A protestantismus köztörténeti fejleménye. Veszprém, 1847.

s I. Leopold által is megvalósíttatni szándékolt unio alkalmából tett fölterjesztését e szavakkal zárta be: „*Communitas oppidi Debrecinensis Helveticae Confessionis addictissima.*“¹⁾ Nemcsak a katolikusok, de a más vallásfekezettiek is (görögök, oroszok, zsidók) ez időben teljesen ki voltak zárva a városból, mint polgárok, mint állandó lakosok s még 1714-ben is, mint a kir. biztos kérdő pontjaira adott egyik feleletből tudjuk a lakosok a harminczadoson kívül mind reformátusok voltak.²⁾

Sőt e város népe mint Gánóczy 1716-ról írja: „*adeo a Romana unice vera Religione abhorrebat, ut neminem civitate donaret, nisi quem eadem (H. C.) secta oblectaret. Quin, si quis forte inter servitia Cath. Religionis cultor, verna obrepssisset, protinus, nisi fidem sacrosanctam proderet, ne servitutem quidem servire sustinebatur.*“³⁾

Azonban a leány nem halt meg csak aludt. A katholicismus ezen, az akkori idők fogalmain alapult, kizáratása csak ideiglenes volt. Már 1703. ápr. 5-ike hajnalsillagként jelezhető a debreczeni r. kath. egyház történelmében, mely a teljes napfény közeledtét hirdeté. — Eleonóra, I. Leopold nejének vallásos lelkében támadt a fogadalom, hogy hazánknak a törökjárom alóli felszabadulása esetére, Debreczenben a bold. Szűz tiszteletére templom emeltessék. — Leopold, nejének fogadalmát magáévá tévén s annak megvalósítását eszközölni akarván, kir. biztosa által értesíté a város előljáróit, hogy határozott akarata, miszerint az építendő r. kath. templom számára alkalmas hely jelöltessék ki, s az a kir. biztosnak azonnal át is adassék. Az ez ügyre vonatkozó 1703. márcz. 3-ról kelt kir. leiratban erősen hangsúlyoztatott, hogy ő felsége elvárja, miszerint a debreczeni előljáróság a trón iránt már több ízben tanusított hűségét, ezuttal is a kir. erős elhatározás iránti engedelmessége által befogja bizonyítani.

¹⁾ Udvardy i. m. 228 l.

²⁾ Szűcs i. m. 743 l.

³⁾ Gánóczy Anton. *Episcopi Varadinenses fide diplomatum concinnati.* I. II. Viennae 1776. II. 392 l.

Azonban amennyire meglephette s meglepte a felség eme parancsa a város előljáróságát, annyira buzgólkodott azon, hogy az, ha lehetséges, visszavonassék. E végből azonnal küldöttséget meneszt fel az előljáróság Bécsbe két felirattal, egyiket ő felségéhez, másikat Debreczen különös pártfogójához savoyai Eugén herczeghez intézve, melyekben kéri, hogy a felség jelen kívánatától elállani kegyelmesen méltóztassék, mert, mint a felirat mondja: „Debreczenben egy lélek r. kath. sincs a harminczadoson kívül, ennek részére pedig saját szállásán kápolna iránt régtől fogva intézkedés történt . . . s oly nagy a népnek vallása melletti buzgalma s hite érdekébeni féltékenysége, . . . hogy épen botrányos jelenetektől, sőt nem alaptalanul attól is lehet tartani, hogy a nép szétoszolván, a városban minden rend fölforgattatik, s ő felsége szolgálatja is kárt fog vallani.“

A küldöttség Bécsben időzése alatt itthon folytatott gyűlésekből hozott határozat, illetve a küldöttek bevárását magában foglaló kérelem ellenében erélyes tiltakozását fejezvé ki a kir. biztos, távozott innét s csak is utközben értesült, hogy főkép Eugen herczeg fellépése következtében a főhadi tanács hivatkozva az innét eredhető zavarokra, az ország fenyegetett helyzetére, felkéri barátságosan a bécsi udvari kamarát, hogy e szándékolt veszélyes ujitástól álljon el s az egész ügyet hagyja a dolgok jelen helyzetében.¹⁾

A templom s ezzel a catholicismus ügye maradt tehát a régi helyzetben. De csakis egyelőre. A Gondviselés, mely népek és nemzetek eseményeit intézi, vezeti, befoly az egyesek, családok, városok életére, tevékenységére is, úgy hogy az események fejlődésénél lehetetlen nem látni az Isten ujját, lehetetlen föl nem kiáltani a történet tanulmányozójának, vagy csak komoly olvasójának is: „*Digitus Dei est hic et est admirabile in oculis nostris!*“ Ami megakadályoztatott 1703-ban, teljesedésbe ment 1715-ben.

Ismeretes dolog, hogy Debreczen I. Leopold által még 1693-ban az apr. 11-iki diploma értelmében a szabad királyi városok sorába vétetett föl és pedig a királyi levél értelmé-

¹⁾ Szücs i. m. 683 l. s következő lapok.

ben ismételtén. — Hogy azonban Debreczen az országgyűléseken is üléssel, szavazattal birjon, erre nézve szükséges volt hogy mint ilyen törvénybe foglaltassék, illetve becikkelyeztessék. — A spanyol örökösödési háboru bevégezte után III-dik Károly 1714-ben hívta össze az országgyűlést, mely egész 1715. június közepéig eltartott. Az alkotott 136. törv. czikk közül a 108-dik az, mely tárgyunkkal szorosan összefügg s mely ugy a város jogos óhaját megvalósította, mint a katholicismus száműzetésének valahára véget vetett. — A karok és rendek tábláján a becikkelyezés minden nagyobb nehézség nélkül keresztül ment s innét a főrendek táblájához tétetett át. — Itt azonban főkép gr. Csáky Imre kalocsai érsek s a nagyvárad püspökség kormányzója indítványára a becikkelyezés csak azon feltétel alatt mondatott ki elfogadhatónak, ha a törvényczikkben, záradék alatt bár, kitéteik, hogy Debreczenben a r. kath. templom, valamint a sz. Ferencz-rendi szerzetesek temploma s társháza számára hely jelöltetik ki. A törv. czikk ily értelemben megváltoztatás végett visszaküldetett karok és rendek táblájához. Itt, főkép a debreczeni követek (Diószegi Sámuel és Lévai István) a záradék beillesztése ellen egész erővel küzdöttek; de ez mitsem használt, mert a főrendi tábla tántorithatlanul ragaszkodott előbbi határozatához s így a törvényczikk csakugyan ez értelemben lett elfogadva s szentesítve. — E törv. czikk tárgyunkra vonatkozó szavai ezek: „Ő felsége kegyelmes jóváhagyásából az országos karok és rendek is beleegyeznek, hogy ugyanazon Debreczen város Magyarország és az ahhoz kapcsolt részek többi városai közé (oly feltét alatt azonban, hogy a kath. plebániái egyház felépítése végett és a sz. Ferencz-rendi atyák társházául helyet jelöljenek ki) ismét besoroztassék“...¹⁾

E törvényczikk megnyitá a r. kath. vallás előtt a város eddig féltékenyen őrzött kapuit, megengedé, hogy a vallás szabad gyakorlata szent és magasztos elvénél fogva a katholicismus, ha

¹⁾ Szücs i. m. 745 l. — Palugyai i. m. 390 l.

előbbi virágzó korát nem is, legalább annyit elérjen e városban, mennyit létjogánál fogva elérnie szabad is, lehet is.

III. Az 1715. 108. törv. czikk végrehajtása.

A pozsonyi országgyűlés berekesztését követő 1716. év kezdetén gr. Csáky Imre, kalocsai érsek, mint a váradi egyházmegye kormányzója, helynökét Kébel Mihályt, a bold. Szűzről nevezett bihari apátot, nagyváradi székesegyházi prépost-kanonokot küldé Debreczenbe, hogy a törv. czikk erejénél fogva a telkek kijelölését kérelmezve sűrgesse. — Január 30-án jelent meg Kébel a város birái s tanácsa előtt s mint az erről kiadott hiteles bizonyítvány mondja, őket tisztelettel üdvözlőlvén a telkek kijelölését hosszas intelmek s nyomós okok alapján kérelmezte. — Másnap a következő választ nyerte. Az előljárásság úgy a helynök tisztelettel előadott kérelmét, mint a hozzájuk küldött levél tartalmát a város összes polgáraival közölte s teljesen méltányolja is, de mivel ezen tárgyra vonatkozólag sok megfontolásra méltó körülmény forog fön, mindenek előtt ez ügyben ő felségéhez felterjesztést tesznek s így azután az ő kegyessége s kegyelmétől teszik azt függővé.

E választ Kébel, hivatkozással az ő felsége által szentesített törv. cikkekre, szerényen tiltakozva tudomásul vette s gr. Csákynek az ügy miben létét felterjesztésében körülményesen előadta.

Kébel távozása után úgy a város, mint gr. Csáky, kérvényeikkel a felséghez fordultak; amaz, hogy a záradék teljesítésétől fölmentessék, emez, hogy annak a város általi érvényesítése felsőbb helyről ujlag sürgettessék. — A kérvényekre a város előljárásihoz intézett, Bécsben 1716. márcz. 22-kén kelt kir. parancs lett a válasz, mely hü fordításban im itt következik:

„VI-dik Károly (mint magyar kir. III-ik) Isten kegyelméből stb. Kedvelt hiveink! alázatos előterjesztés tétetett Nekünk őszintén kedvelt hivünk, Krisztusban főtisztelendő atya gr. Csáky Imre Kalocsa és Bács egyházjogilag egyesült megyék érseke, a váradi püspökség hely.-kormányzója v. b. t. tanácsnok által és nevében, hogy miután ő mint az említett váradi püspökség hely.

kormányzója, kinek megyéjéhez tartozik sz. kir. Debreczen városunk is, hivatalából kifolyólag s megyés püspöki ténykedése kötelezettségénél fogva a váradi székesegyház részéről az ő általános helynöke közbejöttével a legutóbbi napokban, támaszkodva a Mi kegyelmes végzésünkre s a legutóbbi pozsonyi országgyűlés által alkotott 108-dik törv. czikkre, ennek általatok leendő végrehajtását a legszelidebb módon szorgosan sürgette és az ország főrendeinek kiválóbbjai a végböli sürgető s nektek előmutatott sorai által, hogy a nyilvános s törvényes rendelethez minden késedelem nélkül alkalmazkodjatok, titeket erre birni igyekezett volna, ti az említett helynököt azon válaszszal bocsátottátok el, hogy ezen ügyben Felségünkhöz akartok folyamodni s későbbi kegyelmes rendeletünktől akarjátok az ügyet függővé tenni s így ő, anélkül, hogy valamit végzett volna, kényszerült visszatérni. — És jóllehet az elmondottakat illetőleg küldöttek által Felségünkhöz alázattal járultatok és az általatok küldött s küldötteitek által benyújtott emlékiratban, hogy az idézett 108-ik törv. cikkben foglalt határozatunknak készségesen engedelmeskedni alattvalói köteles hűségéből kötelezetteknek ösmertétek el magatokat, mégis bizonyos tekintetekből, t. i. ezen váratlan ujtás által vallások gyakorlatának megsemmisítése félelmétől áthatott műveletlenebb nép megrémíttetése s ezért más helyre költözése, — sőt a közügyek vezetésében eddig nyilvánult erős s egyértelmű összetartás innét eredő megzavarásának veszélye, — a tanácsosok s más külső vagyonnal bíró nemesek birtokaikra leendő vonulása s átköltözése, — s így magának kincstárunknak kára miatt, említett törvényczikk végrehajtásának későbbi alkalmasabb időkre elhalasztását látszatok alázattal kérni.

Minthogy pedig az általatok elsorolt okok és tekintetek az említett legutóbbi országgyűlés folyama alatt is mind Előttünk, mind a hű karok és rendek előtt elég bőven föl voltak tüntetve s mégis akkor ezekből a veszélyeket, melyeket pusztá félelemből akartok magatokkal elhíttetni, bekövetkezendőknek nem hitte senki, azért is szigoruan parancsolván, meghagyjuk nektek és rendeljük, hogy megértvén ezen kegyelmes kir. rendeletünket, akkor amidőn jelen iratunk erejénél fogva említett kalocsai ér-

sek, vagy az ő nevében az e végből küldött meghatalmazottja által megkerestettek, félretéve bármily képzelt — s a művelte-
lenebb nép e tekintetbeni felvilágosítása által elhárítva minden
ürügyet, ösmert alattvalói hűségtek s kegyelmes rendeleteink és
parancsaink iránti engedelmesség kötelme szerint az ország em-
litett nyilvános s kir. elhatározásunk hozzájárulása által megerő-
sített törvényéhez azonnal alkalmazkodni és a kath. plebániái
templom s az ehhez tartozók, u. m. a plebános és tanító
(scholae rector) lakásához, valamint a Ferencz-rendi atyák
társházának felépítéséhez a szükséges, alkalmas és megfelelő
helyeket kijelölni, kimérni s ezen kegyelmes rendeletünkhöz
alkalmazkodni tartozzatok s köteleztessetek. Többiben ke-
gyelmünk stb. — Kelt Ausztria Bécsben, székvárosunkban
1716. márcz. 22.

Ezen kir. parancs következtében Kébel Mihály a vett utasi-
tások- s meghatalmazással 1716. fehérvasárnap előtti szombaton
megérkezett Debreczenbe; de a főbiró s a tanácsnokok nagy ré-
szének távolléte miatt nem tartotta tanácsosnak előterjeszteni az
utasításban vett pontokat s mindenről hallgatva, másnap vissza-
ment Váradra.

Később „Misericordia“ (Husv. u. II-ik) vasárnap előtti
szombaton, azaz ápr. 25-kén másodizben jött át Kébel s még az
nap fölkeresve saját lakásán a főbirót, kéré, hogy miután más-
nap utasításához képest a nemes tanács elé bizonyos pontokat
szándékozik előterjeszteni, a tanácsot összehíni s így az előter-
jesztés meghallgatása miatt alkalmas időt kijelölni szivesked-
nék. A tanács másnap reggeli 6—7 órára összehívatott s ott
elsőben is felolvastván Kébel az általunk már ismert kir. leiratot,
kéré, hogy annak alattvalói hódolattal annyival is inkább tegye-
nek eleget, mert az épen az ő mult alkalmankori fölterjesztésükre
adott válasz.

3 órai tanácskozás, mint az okirat mondja: „respirium“ után,
mely idő alatt Kébel nem volt jelen, a végzés ez lett: a tanács
ő felsége kegyelmes parancsának engedelmeskedni fog, mégis
mivel ez ügy az egész várost érdekli, nehogy valami népzendü-
lés támadjon, közli ezt a polgárokkal is s igyekezni fog, hogy
őket a lehető legjobb nézetekre vezesse, megbeszéli velők a ki-

jelölendő helyeket s végre, hogy a legközelebbi napon, vagy legkésőbb a hét végéig, a helyeket kijelölendi.

Kébel félvén, hogy a határozat csak pusztá ígért marad, még azon nap este ismét felkereste a főbirót, hogy az ügy kivitelét siettesse.

Végre másnap ápril 27-én csakugyan valósult a rég sürgett törvényczikk végrehajtása. Hat tanácsnok küldetett ki (közülök kettő: Tikos János, Dányádi János névszerint megemlítettik) a helyek kijelölésére. Ezekhez csatlakozott a helynök, a sz. Ferencz-rendiek váradi házának főnöke s többen Nagyváradról és Debreczenből.

A tanácsnokok a Várad-utczai kapu mellett jelöltek ki elsőben is 3, egy egészen pusztá s két olyan telket, melyeken alacsony s kisszerű faépületecske állott, a kaputól délre csaknem két telek esvén közbe s mely mellett északról egy szűk utcza húzódtott el, a templom, plebánia és iskola számára; a sz. Miklós-utcza végén pedig, közvetlen a város kapuja mellett, a szekérut közbeajtásával, a mondott utcza északi oldalán fekvő bizonyos telkeket a sz. Ferencz-rendiek számára.)

A kijelölt helyekkel azonban Kébel, részint a város központjátóli távolság miatt, részint s főkép, mert ép a nyilvános kapuk mellett terültek el, megelégedve épen nem volt¹⁾ s ujlag a tanács másnapra összehívását kérelmezte. Másnap a tanácsban hatalmas érvekkel támogatott előadásában alkalmasabb helyek kijelölését kérte. Azonban kérelme a pusztában kiáltó szavaként hangzott el s miután minden érvelése, kérelme a tanács hajthatlanságán megtört, kijelenté, hogy személyét illetőleg a

¹⁾ Az itt elmondottakkal a tényleges viszonyok ellenkeznek, amennyiben a templom a sz. Anna-utczán építettett, s a Ferenczek zárdája Várad-utczán állott. Az eddig ismert adatok közt semmi nyoma annak, hogy a mindjárt említendő birtokbavétel megtörténte után, mikor s mi okból történt a helycsere? A jövő feladata lesz e körülményt kellő világításba helyezve, a kérdésre feleletet adni. Én közöltem az adatokat, a mint találtam.

²⁾ Téves tehát Debreczen város igen tisztelt történetirójának azon állítása, hogy Kébel azonnal alkalmasnak vélte s helybenhagyta a kijelölt helyiségeket (Szücs i. m. 748. l.). Mint azonnal látni fogjuk, csakis a kényszerűség parancsolta, hogy megnyugodjék, de akkor is csak személyét illetőleg.

kijelölt helyekkel meg kell elégednie; különben az ügy mikénti állásáról püspökéhez fölterjesztést tesz.

Még az nap megtörtént a kijelölt helyek fölmérése; a templom, plebánia s iskola számára kijelölt hely hossza 84 lépés (42 öl), szélessége 64 lépés (32 öl) volt; oly világos ígérlet mellett jelöltetett ez ki, hogy ha e három telek az építés alkalmával szűknek mutatkoznék, a szomszéd telket, a rajta levő épülettel együtt átadandja a város. A Ferencz-rendiek társháza számára kijelölt hely 94 lépés (47 öl) hosszú, 50 lépés (25 öl) széles volt. Az így kimért s oszlopokkal megjelölt telkek, az előbbi birtokosoknak a város által leendő teljes kielégítési kötelezettség mellett, a r.kath. egyház s a Ferencz-rendiek örök és háborithatatlan birtoklásába átadattak.

Másnap ápril 29-kén 7. óra tájban a birtokbavétel nagyobb megerősítésére előbb a helynök a templom, plebánia s iskola számára kijelölt helyen, később Maximilián atya a Ferencz-rendiek számára kimutatott telken, mint egykor Nőé a szárazföldre kilépése s a földnek birtokába vétele alkalmával elsőben is az Urnak áldozott, a Te Deum elmondása után sátor alatt sz. mise-áldozatot mutattak be a katonai hivatalnokok s több ajátatoskodó jelenlétében.¹⁾

Kijelölve s átvéve levén már a telek a rom. kath. egyház birtokába, szükségessé vált, hogy az ügyek további vezetése törvényesen kinevezett plebánosra bizassék. S csakugyan már 1716. nov. 16-án gr. Csáky Imre által lipóczi Keczer István, hittudor, váradi kanonok neveztetett ki első plebánosul²⁾. Mint segédlelkészek s egyuttal tanítók, mint a következők-

¹⁾ „Debreczen város története“ tudós szerzője a fennebbiektől eltérőleg azt írja, hogy míg Kébel a kijelölt helyeket helybenhagyta s elfogadta, Bakó János váradi nagyprépost azokat elfogadhatóknak nem találta s ép ezért 1716. szept. havában legfelsőbb parancsra, mint szemlebírák többen jöttek át Váradról ide s csak miután az ezek által újból felmért s általok elfogadhatóknak talált helyekről jelentéseket beadták volna, ujlag egy küldöttség jött át Váradról, mely jelentvén, hogy az érsek a kijelölt helyeket elfogadja, a város részéről a telkeket októb. hó 1-én a róm. kath. egyház birtokába átvette. — L. Szücs i. m. 749. l. Mindennek a plebániái levéltár okmányai közt semmi nyoma.

²⁾ Gánóczy II. k. 392. l.

ben látandjuk, 1719-től Elek s István atya kegyesrendi áldozárok működtek mellette.

Mind Keczer, mind utódja (bár ez plébániaházzal birt itt is) rendes lakásukat Váradon tartván, itteni működésök, mert személyes befolyásukat nem érvényesíthették, eredményekben gazdag nem is lehetett.

1718. jan. 1-ről keltezve Keczer a városi előljárókhoz beadott kérvényében, kéri: 1) hogy ha nem is Istenért, de legalább a szintén kath. királyért egy vagy két kath. vétessék be a tanácsba. 2) Kér szabad stolát. 3) Kéri mindazon ingó s ingatlan vagyon visszaadását, melyek hajdan 168 év előtt a rom. kath. plébániához tartoztak. 4) Hogy a rom. kath. ünnepek a város által is megtartassanak.¹⁾

Hogy e beadványára Keczer kapott-e s mily értelmű választ? semmi adat kezeink közt; de e fellépése igen szép bizonyága bátorságának, jellemének s egyuttal annak, mennyire tudatával birt állásából kifolyó kötelezettségének plébániáját illetőleg. Dixit et salvavit animam!

Hogy Keczer meddig volt, mint plebános Debreczenben? meghatározni nehéz. Egy adataink közt talált feljegyzés szerint 1721-ig s csak ekkor vette át Ná v a y a plebániát. Ezt azonban az alábbiakkal összeegyeztetni nem lehet. Az általa 1718-ban vezetni kezdett anyakönyvekből csak annyi bizonyost tudunk, hogy Keczer első plebánosi ténykedést 1718. máj. 2-án végzett, midőn egy párt megesketett s 1719. jan. 29-én egy gyermeket keresztelt. Meghalt, mint váradi nagyprépost s választott makári püspök 1759. febr. 14-én.

1719. ápril 22-én már Ná v a y J á n o s, előbb szegedi plebános, mint váradi kanonok, s egyuttal debreczeni plebános említtetik.²⁾ Jóllehet az ő neve a plebánia anyakönyveiben elő nem jön, hogy mégis mint tényleges debreczeni plebános tekintendő, kétségtelen. Bizonyos ez nemcsak a Ná v a y család Földeák (Csanád megye) birtokát illető s általa mint debreczeni plebános által kiadott adománylevélből³⁾, de a városhoz általa 1719-ben inté-

¹⁾ Szűcs i. m. 758 l. — ²⁾ Kereszturi i. m. II. 126. l. Schematismus V. Cl. D. M. Várad 1873. — ³⁾ Visitatio Can. 1831.

zett azon beadványból is, melyben kéri, hogy miután a plebániaház csakis az ő saját költségén épült, az építési költségek neki téríttessenek meg. — A tanács végzésében kimondja, hogy „jóllehet minden ide tartozó kiadást megtéríteni nem köteles ugyan, mégis figyelmet érdemlő okokból jó akarattal lesz.“¹⁾ E beadvány s az arra hozott tanács végzés nem csak azt bizonyítja, hogy Návay tényleges plebánosa volt Debreczennek, de azt is, hogy ő már húzamos ideig Debreczenben lakott. — Hogy e plebániaház hol volt s hová lett Návay távozása után? adatok hiányzanak. Nem valószínűtlen azonban a következtetés, hogy miután a tanács végzése Návay kérelmére nem volt egészen elutasító, vagy a város vette át birtokába legalább a plebániaházra kiadott költségek arányában, vagy a már akkor ide hozott kegyesrendiek kezébe jutott. — Hogy Návay (meghalt Nagy-Váradon 1730. márcz. 11.) meddig volt Debreczenben? bizonytalan. — Már az ő idejében azonban a debreczeni r. kath. plebániát illetőleg egy új korszak kezd megnyitni a kegyesrendiek ide behozatala alkalmából, melyről a következőkben szólunk.

IV. A kegyesrendiek behozatala s plebánosi működése.

Nagy-várad székese gyházi kanonok s nagy prépost Bakó János 1716. jan. 25-ről keltezve a következő levelet intézi gr. Csáky érsek s várad püspökhöz: „Salutem et capellanalium servitiorum promptitudinem! Felséges Istentől vett jókat, ugyanazon Isten dicsőségére fordítani akarván, hasznosabb alkalmatosságot magamban nem adinveniálhattam, mintha tisztelendő Piarum Scholárum atyákat nemes Debreczen városában fundálnék, melyeket is sub specie Plebani igen jó modalitás volna oda introducalni. Azért, ha excellentiádnak tetszik ezen gondolkodásom, segiteni végben való vitelére kíván, kérem nagy alázatossággal, méltóztassék magához hivatni a szt.-györgyi Pater Rector uramat conferálván eő kegyelmével a dolgot, mit felel reá, ugy a maga böles opinioját is, ha nem terheltetik, megirni

¹⁾ Szűcs i. m. 758 l.

szegény szolgájának, meghálálni el nem mulatom. In reliquo stb.“¹⁾

Az érsek a legnagyobb örömmel fogadta Bakó ajánlatát, mert alig volt a magyarországi egyházmegyék közt csak egy is, melyben a világi papok oly kevés számmal lettek volna, mint a váradi egyházmegyében, főkép, ha figyelembe vesszük azon körülményt, hogy gr. Csáky, mint egyuttal kalocsai érsek is, a váradi káptalan tagjai közül néha kettőt is, még a kalocsai megyében is helynöki vagy oldalkanonoki minőségben alkalmazott. E mellett a káptalani tagok, kik közül pedig egynek debreczeni plebánosnak is kellett volna lenni, száma ez időben tiz sem volt, mert Kébel Mihály nagy prépost s egyuttal olvasó kanonok volt, gr. Forgách Pál éneklő kanonok s egyuttal a pozsonyi préposti méltósággal is fel volt ruházva, egy kanonok mint váradi plebános működött, egy curiai praelatus volt, öt pedig a hazai törvények értelmében a regnicolaris archivumban volt elfoglalva. — A többi világi papokat a személyek kis száma mellett már csak azért sem lehetett a debreczeni plebániára alkalmazni, mert az ugyszólván semmi jövedelemmel sem birt ez időtájt.

Ily körülmények közt az érsek több ízben értekezett a sz. györgyi-ház főnökével, de az akkori háborus idők miatt egyelőre az ügy abban maradt. 1718-ban a már ekkor biboros főpap (1717. júl. 12-én neveztetett ki bibornokká XI. Kelemen pápa által) újra felvette a tárgyalások fonalát s Leonárdhoz, a kegyesrendiek alkormányzójához irt levelében kéri, hogy egy alkalmas egyén küldessék Debreczenbe, segédkezet nyújtandó az ott működő plebánosnak s kéri egyuttal, hogy a küldendő először nála jelentkezzen. — Mindezek következtében Nyitráról Elek atya (P. Alexius a S. Resurrectione (családi nevén Szlopnay Elek) küldetett ki s miután egyideig az érseknél és Nagy-Váradon is időzött, 1719. jan. 17-én Debreczenbe megérkezett.

Az alapítványt illető szerződés Bakó s az alkormányzó között 1718. apr. havában jött létre. Az alapító 23,333 frt 20 kr tőkét (ez alapítvány ma a változott pénzviszonyok következté-

¹⁾ Mészáros Ferencz: A magyarországi kath. gymnasiumok története. Budán 1865. 62 l.

ben 13,522 frt.) hagyott a kegyesrendiek számára oly feltétel alatt, hogy azok Debreczenben az ifjúságot az elemi tanulmányokra oktatni, azt az egyházi körmenetekre vezetni s az alapító szándékára naponként egy szent misét végezni köteleztessenek. — Az összegről szóló kötelezvények (Debreczen, Breznó-Bánya, Szikszó és Aszaló városoktól kiállítva) az alapító által Elek atyának u. a. év június havában kézbesítették.¹⁾

Hogy a kegyesrendiek csakugyan 1719-ben jöttek be, bizonyítja a városi évkönyv is, melyben ez évről fölvan jegyezve: „A páter Piaristák bejöttek s építéshez kezdettek. Meg kell tudni, ex quo principio lett ide bejövetelök.“

Ez időtől tehát a r. kath. plebánia története összeforrott a kegyesrendiek itteni történetével, főkép 1730-tól, amidőn a plebánia vezetése teljesen gondjaikra bízott.²⁾

Ők vezették az anya-könyveket, jegyezték fel a plebániára vonatkozó, ránk nézve ma bizonyára igen érdekes adatokat. — Ezeket azonban fájdalom! nem ősmérjük, azon, a mai korban, midőn családok, testületek a legnagyobb készséggel s örömmel nyitják meg levéltáraikat a történelmi adatok összegyűjthetése végett, — mondom a mai korban teljességgel nem menthető eljárás miatt, melyet én tapasztaltam s melylyel az illetők oly féltékenyen őrzik a ház történetét, (Historia Domus) hogy azt többszöri kérelmem daczára is, még a felügyeletők mellett leendő betekinthetés végett sem voltam szerencsés adatok szerzése végett kezeimhez nyerhetni. — Tudunk azonban ezek nélkül is annyit, mennyi elég arra, hogy történetünk felette hiányosnak mondható ne legyen.

Hogy még akkor plebániái templom nem létében az istentiszteletek hol tartattak? a rendelkezésünkre álló adatok közt világosan följegyezve nincs. Miután azonban egy helyen 1726-ról,

¹⁾ Mészáros F. i. m. 62 l.

²⁾ Kereszturi i. m. II. k. 116. lapján a plebánia átadását 1724-re teszi, ugylátszik Gánóczy után, ki szinte 1724-ről írja, hogy: „ne spiritali destituerentur solatio, qui fidem catholicam hac in urbe (Debreczen) — iudicio illo invecro profitebantur, illis magnificam prorsus Basilicam ex redbibus suis, ad hanc fabricam applicatis excitavit: quam curae clericorum Regularium Piarum Scholarum inuncta iis etiam Pa-rochiali administratione, commendavit.“ II. 396 l.

mikor már a templom építése javában folyt, az anya-könyvben említették a kegyesrendiek sz. Anna kápolnája, valószínűnek látszik, hogy a templom számára kijelölt telken levő házacska alakíttatott át ideiglenesen kápolnává s itt végeztetett az istentisztelet is.

A következőkben a r. kath. templomról szólandók, ismét annak nevével találkozunk, ki szt. hivatásából kifolyólag eddigelé is befolyásának egész súlyát annyiszor veté mérlegbe, midőn a katholicismus érdekeiről s főkép a debreczeni r. kath. egyház ügyeiről volt szó s ki míg egyháza ügyeit szóval védte, tetteivel is megmutatta, hogy: „Dilexit decorem Domus Dei, et locum habitationis gloriae Eius!” Gr. Csáky Imre volt az, ki a város által kijelölt telken saját költségén kezdett plebániai templomot építtetni. — Az alapkö 1721. sz. Anna napján tétetett le Kébel Mihály által, kit az ekkor pápa választásra Rómába indult bibornok-érsek e ténykedés végett átküldött s különösen felhatalmazott. A templom a kegyesrendiek társházához ragasztatott, melyet szintén Bakó János építtetett s melyhez mint fennebb említők, még 1719-ben hozzáfogtak.

1724. febr. 15-én a bérálás szentségének kiszolgáltatása végett Debreczenben találjuk a buzgó biboros főpásztort, ki ekkor 81 hívőt avatott föl a hit bajnokaivá.

A templom építése gyorsan haladt, teljes elkészültét azonban a bibornok-érsek nem érhetette meg, mert 1732-ben lelkét visszaadta Teremtőjének. — Földi maradványai a mondott év augusztus 28-kán az általa építtetett templom sirboltjába tétettek le a föltámadásig.

Ő letűnt az élet szinpadáról, de áldott emléke él s élni fog a hálás utókornál, mely tisztelettel kell, hogy említsé nagy nevét s esdjen nyugtot e templomba lépése alkalmával az ott lenn nyugvó poraira. Sir-felirata a legnagyobb igazsággal mondja róla:

„Hungariae fulcrum tenet hoc post fata sepulchrum;
Orbis amor, regis dextera, forma gregis,
Quem virtus charum, Romanaque purpura clarum
Fecerat et svavem mos, probitasque gravem.
Templis splendorem dederat, Cleroque decorem,
Ac patriae lucem, se populoque ducem,

De cuius gestis est fama reciproca testis;
 Praemia, quae querit, vita perennis erit.
 Nunc ergo Princeps, in coelis vive deinceps,
 Sitque tibi requies et sine fine dies.“¹⁾

A bár csonka toronynyal ellátott, de különben teljesen felszerelt templom 1746. június 5-kén sz. Háromság vasárnapján szenteltetett fel ünnepélyesen sz. Anna tiszteletére gr. Csáky Miklós váradi püspök által, ki ugyanez alkalommal 133 hívőt részesített a bérmlás szentségében. Van az eléggé tágas templomban hét oltár: Sz. Anna, a szeplőtlenül fog. Szűz, sz. Háromság, Kal. sz. József, sz. Joachim, Nep. sz. János s a sz. Család tiszteletére.

A templom, 12 szoborral díszített homlokzatán a nagylelkű bibornok czimere látható s alatta a következő sorok olvashatók:

„Centenis sexaginta octo annis orthodoxae catholicae religionis pietate Debreczino reiecta, nunc vero exigente industria Emerici Cardinalis Csáky rursus reducta, sanctiusque inclarescente, pia eiusdem liberalitate exstructa fuit haec eminens ecclesia, religionis regularibus a Scholis Piis nuncupatis.“

Mint fennebb is érintők, a plebánia vezetése 1730. jun. 28-kán az egyházmegyei papok kényszerűség okozta mellőzésével gr. Csáky bibornok által teljesen a kegyesrendiekre bízott s ezek házfőnöke mint plebános szerepelt s mint ilyen képviselte a r. kath. egyházközséget szemben a várossal. — E szempontból, az így kifejlődött jogviszonyból ítélendők tehát meg mindazon, a plebániát s így a hitközséget is igen közelről érdeklő nem kis fontosságú s netán kérdésessé válható ügyek, melyek a rend és plebánia összeköttetéséből kifolyólag állottak elő.

Már csak maga a körülmény, hogy az alapítási szándékot bejelentő s fennebb közölt levél szavai szerint: „sub specie Plebani“ hozathattak be a városba s hogy a társház nem külön kijelölt helyen, hanem a város által a r. kath. plebánia s iskola részére átadott telkeken épült, világosan mutatja, hogy a kegyes tanítórend nem mint

¹⁾ Gánóczy i. m. II. k. 404 l.

ilyen, hanem mint a plebániát vezető hivatalos közeg, erkölcsi testület tekintendő s veendő számba az időtájt.

A tényállás ezen, jogiszempontból egyedül helyes, felfogása mellett bizonyítanak a városnak, mint a kegyuri kötelességeket teljesítő félnek az idevonatkozó ügyekben hozott határozatai, melyek által a kegyesrendiek kérelmei nem mint a szerzet, hanem mint a plebánia vezetőinek kérelmei vétettek figyelembe s esetleg lettek teljesítve, vagy megtagadva. — Így p. 1724. július 23-ról felvan jegyezve a városi évkönyvben, hogy a kegyes r. ház főnöke azon előterjesztésre, hogy „residentiájok szűk, szoros s keskeny állapottal lévén, revideálja a nemes tanács, gondolkozzék valami módról mikép nagyobbíttassék telkök, másként a nemes város hüre nélkül is munkálódhatta volna ő e dolgot, de elsőben itt akarta jelenteni magát; lássa a nemes város mit cselekszik, ahol illik, ott fogja keresni az orvoslást“ a tanács kijelenti, hogy a nagyobbitás nincs hatalmában, mert a rendház körül fekvő telkek nem a városéi, mind azáltal közli e dolgot a nemes communítással. — A válasz azonban elutasító lett s pedig azzal indokolva, hogy ő felsége parancsának elég lett téve, midőn a plebánia számára elégséges hely hasitatott ki s a communitás ő felsége parancsához ragaszkodva, a kérést nem teljesítheti.¹⁾ — Sőt mi több, midőn a kegyesrendiek megtelepedésök után háztelkeket szándékoztak összevásárolni, a városi előjáróság nem engedte ezt meg, mert az 1715. 108 törv. czikkben rólok említés nincs téve.

Ez ügy az 1728-ki pozsonyi országgyűlés elé került s ennek következménye lett a felség azon parancsa, hogy a tanács ne akadályozza a kegyesrendieket a telkek vásárlásában. A királyi parancsnak hódolva engedett a város s így történt, hogy a k.-rendiek 8 háztelket vettek össze a szerzetház szomszédságában.

Mint a plebánia vezetői, kaptak a várostól 12 köblös külső földet használati czimen s élelmők biztosítására megkapták még a zeleméri pusztát (Szabolcsban) fiskális részét.²⁾

¹⁾ Szűcs i. m. 765 l.

²⁾ Szűcs i. m. 849 l. 782 l.

E birtok haszonélvezetét illetőleg 1729. évben adott ki a szepesi kamarai igazgatóság engedvényt, melynek értelmében a kegyesrendiek ezen, Rákóczy Ferencz hűtlensége miatt a kincstárra szállt pusztát, melyet 500 forintban Debreczen város zálogul birt, a kir. kincstár további tetszéseig birtokul kapták, azon felhatalmazással, hogy rajta szükséges és hasznos ujításokat tehetnek, sőt a gazdaság emelésére egészen új épületeket is állíthatnak. Ennek folytán a többször említett Elek atya, mint házfőnök, kötelező levelet adott ki, melyben magát és hivatali utódjait kötelezi, hogy ezen birtokot igazi határaiban minden hozzá tartozó ingó és ingatlanokkal együtt jókarban tartani és a kamarai igazgatóságnak, mihelyt ez a kir. kincstár nevében a rend által tett felszerelési, építkezési s egyéb költségeket visszatéríti, át fogja adni.¹⁾

1730. jun. havában gr. Berényi Zsigmond fölsz. püspök, mint herczeg Eszterházy Imre, esztergomi érsek, helynöke a bérmlás szentségében 81 hívőt részesített.

1738. jun. 3-ról följegyezve találjuk a város évkönyvében, hogy gr. Csáky Miklós nagyvárad püspök az urnapi körmenetet maga szándékozván itt megtartani, kéri a város előljáróit, hogy a kereszténység közös ellenén, a törökökön vett győzelem megünneplése gyanánt a körmenet alatt a ref. templom harangjai is huzassanak meg... Az előljárásság azonban e kívánatot teljesíthetőnek nem találta. Hogy a szándékolt körmenetet ekkor megtartotta-e maga gr. Csáky? adataink közt semmi nyoma; annyi az anyakönyvekből bizonyos, hogy volt itt ő a mondott évben jun. 5-kén a bérmlás szentségének kiszolgáltatása végett. Később 1746. jun. havában, midőn a templomot felszentelte, mint fennebb is említve volt, a bérmlás szentségét is kiszolgáltatta. Bizonyos továbbá az is, hogy az említett két év valamelyikében csakugyan maga gr. Csáky vezette az urnapi körmenetet, mint erről Gánóczy is megemlészik irván: „Ipsa sacrarum ceremoniarum maiestate venerationem ab iis extorquent, quorum Capharnaumitica murmura iterum timebantur.“²⁾ „Deb-

¹⁾ Rupp Jakab. Magyarország helyrajzi története. Budapest, 1876. 3 köt. M. T. akadémia kiadványa. 156 l.

²⁾ Gánóczy II. köt. 436 l.

reczen város történelmé“-nek érdemdus írója a legelső urnapi körmenet megtartását gr. Csáky Imre érseknek tulajdonítja (749 l.), hogy mily alapon? nem tudom, mert nem csak, hogy erről biztos adatunk nincs, de ellenkezőleg Gánóczy világosan mondja, hogy Csáky Miklós: „primus post haeresum in ea urbe memoriam, suas per stationes circumtulit Num. Euchar.“¹⁾

1772-ben egy kir. parancs érkezett a városhoz, melyben meghagyatik, hogy a város a r. kath. egyház ünnepeit tartsa meg. A ref. tanács e parancsra azon elvből indulva ki, hogy a szentek tiszteletére rendelt ünnepek megtartása a ref. egyház alaptanaival ellenkezik, jobbagyi hódolattal folyamodott ő felségéhez, kérve, hogy a város ref. lakosait a parancs alól kegyelmesen fölmenteni méltóztassék.²⁾ Ugyan e tárgyban 1793-ban adatott ki a felség egy újabb rendelete, melyben az ünnepek megtartását úgy szabályozta a felség, hogy a katolikusok ünnepein benn a városban minden lármás munka, mely zavarhatná a kath. istentiszteletet, megtiltatik, kinn azonban bármily munkával foglalkozhatnak.

A kir. biztosul ép itt működött br. Vécsey József halála után (tetemei az itteni templom sírboltjában nyugosznak) gr. Forgách Miklós nevezetett ki hason minőségben 1773. apr. 26-án. Ennek kir. biztosi működése idejébe — 1775. — esik Mária Terézia felséges uralkodó kegyelmes intézkedése a debreczeni r. kath. árvaház alapítása érdekében. Miután ez ügyre vonatkozólag a r. kath. egyház községi bizottmány 1870-ben nyomtatásban is megjelent „Emlékirata,“ a közönség kezében forog, itt csak röviden emlitem meg magát az alapítási tényt s emelem ki ez árvaház kath. jellegét s ezt annyival inkább, mert tudom, hogy daczára a világos tényeknek, daczára a jogalapnak, melyen e kath. intézet áll, még ma is szeretik némelyek bolygatni ez ügyet a sajtó terén is, meg nem gondolva, hogy e téreni tájékoztatlanságukról állitva ki bizonyítványt, míg egy részről önmagokkal jönnek ellenkezésbe, másrésztől az igazságnak még látszatával sem birnak. (L. „Alföldi Lapok“ 1877. I.

¹⁾ Gánóczy II. k. 436 l.

²⁾ Szücs i. m. 794 l.

fűzet, szerk. s kiadja Telegdi László Debreczen.) Ime a tény-álladék.

A XVIII. század háborus viszonyai közt, mint tudva van általánosan, a kimerült kincstár több ízben vette igénybe a sz. kir. városok kölcsönét. Így történt, hogy Debreczen is 30,000 frt kölcsönt adott a kincstárnak, mely, midőn az idők jobbra fordultával, ez összeget a városnak vissza akarta fizetni, a város jogos követeléséről önkényt lemondott a kincstár javára. A kincstár azonban nem fogadta el az ajánlatot; miért is a város egyszer kijelentett nagylelkűségéhez hűtlen lenni nem akarván, az összeget a felséges uralkodó Mária Terézia trónzsámolyához téve le, kegyelmes rendelkezésére bocsátotta.

Mária Terézia elfogadva az alattvalói hűség ez örvendetes nyilvánulását, 1775. jan. 26-án kelt s a m. kir. helytartótanács útján 5350. sz. a. kibocsátott rendeletében a mondott összeget egy, Debreczenben, a szomszédos részek javára is fölállítandó rom. kath. árvaház részére fordíttatni parancsolja, úgy hogy a szükséges telek a házhelyet nélkülöző r. kath. lakosok házainak felépítésére rendelt területen jelöltessék ki. — „Pro eodem orphanotrophio fundus sufficiens in plaga pro erigendis Catholicorum civium, fundis destitutorum domibus destinata, designetur“, ezek szavai a rendelet 35-ik pontjának.

De ezen kívül, hogy ez árvaházat csakugyan kath. jelle-
güvé akarta tenni a felség, kitűnik abból is, hogy miután idézett rendelete 32-ik pontjában meghagyja, miszerint a vagyontalan, a kitett, vagy hűtlenül elhagyott árvák érdekében tett kiadásait az előljáróság szokott évi számadásaiban ezután részletezze: mily összeget, mely árvákra, mennyi időre s mily czímen adott ki, elrendeli, hogy mindezen árvák határozottan a kath. vallásban neveltessenek. „Ratione autem ipsorum orphanorum omnis cura et attentio per Magistratum et respective Rom. Catholicos Magistratuales eo sollicite adhibeatur, quo tales proles et orphanus praecise in orthodoxa fide Rom. Catholica educantur.“

A következő 1776. év szept. 9-ről 4554. sz. a. kibocsátott rendeletében a ref. előljárók azon panaszos felterjesztésére, hogy a kir. biztos működése következtében a vallás ügyeit érdeklő ke-

gyelmes kir. végzések rájuk nézve terhesek, s kérelmére, hogy a felállíttatni parancsolt árvaházba nem kath. árvák is vétethessenek föl, az 1-ső pontban ismételve megparancsolja a felség, hogy a teljesen vagyontalan vagy minden segély nélkül hűtlenül elhagyott gyermekek minden megkülönböztetés nélkül a rom. kath. vallásban neveltessenek. A 8-ik pontban ugyancsak ismételve kijelenti a felség, hogy a 30,000 frtot illetőleg továbbra is az a szándéka és akarata, hogy ez összeg, a Debreczen s szomszéd részek kath. árvái javára Debreczenben építendő kath. árvaházra fordíttassék, — „orphanis et quidem prae ceteris Rom. Catholicis erigatur“, — s ez árvaházba nem kath. árvák is, ha oda adatnának, felvehetők.

Ha mindezek nem elég világosan tüntetik ki az árvaház határozottan kath. jellegét, akkor nem tudom, hol van a világon intézet, mely felekezeti jellege bebizonyítására világosabb, érthetőbb s meggyőzőbb érveket hozhat elő! — Az, hogy nem kath. árvák föl vételét is engedélyezi a felség, teljességgel nem lehet érv a közös jelleg mellett, mert ha már a kitett, elhagyott s teljesen vagyontalan árvákat, tekintet nélkül arra, mily vallásuak voltak vagy lehettek szüleik, a kath. vallásban rendeli neveltetni, nem lehetett szándéka a felségnek kivételt tenni azoknál, kik mint más vallásfelekezet hívei vétettek föl a kath. árvaházba, s részesültek a kegyes alapító jótéteményében.

A felállítandó árvaház részére legczélszerűbbnek látszó s épen eladóvá tett gr. Kállay-féle ház megvétele végett a helyt. tanács idejekorán megtette a kellő lépéseket s 1780. decz. 1-ről Luby Károly értesíti már a tulajdonost, hogy vette a parancsolatot, „melyben rendeltetik, hogy Ngod debreczeni háza 8000 frton megvételssék, melyről kész vagyok Ngoddal tractálni“. — 1781. febr. 9-ről már följegyezve találjuk: „azonban minden időhalasztás nélkül a házat vigore B. Resolutionis Regiae az vároznak Litteratorie általadtam. Luby Károly m. p.“

A várossal szemben csaknem egy századon keresztül az árvaházat illetőleg folytatott vitás ügyben a r. kath. hitközség a jogi térről, melyen a kath. árvaház ügye állott, a békés egyezkedés terére lépett s miután a felség 1861. jan. 5-én kelt kegyelmes határozatával a két fél közt javaslatba hozott arányos megosztást

helybénhagyta, 1863-ban az alapítványt kezelő r. kath. hitközségi bizotmány, mint alább látandjuk megalakulva, működését tényleg megkezdé.

Ezen, a kegyelmes királyné nevét, vallásos lelkületét hirdető árvaház (Theresianum), melyről még a felekezetiség halálos ellensége Telegdi L. ur is bevallja, hogy városunk humanisticus intézetei közt „egyedül a katholikus árvaház áll feladatának színvonalán“ s melyet mégis idézett füzeté következő lapján beszüntetni s közös árvaházat felállíttatni sürget (Ecce hominem!), 40—45 r. kath. mindkét nemű árvának nyujt ma is menhelyet, ruházatot s a gondos neveltetés folytán ad biztos kenyeret az intézetből kikerülő munkaképes felnőtteknek.

A gr. Forgách kir. biztosi intézkedéseit megerősítő 1775. jan. 26-ról kelt kir. leirat 45-ik pontja szerint a kegyes tanítórend s a Ferencz-rendiek a kir. biztosság utján segélyért folya-modtak ö felségéhez; azok, hogy a templomot s rendházat teljesen elkészíthessék, ezek, hogy uj templomot emelhessenek. — Mintán a kir. biztos jelentése szerint szükségessé vált, hogy a templom keftös tornya s a félbenhagyott rendház teljesen felépíttessék; — tekintetbe véve, hogy a már félig felemelt épületek mostani állapotukban nem maradhatnak; — tekintetbe véve, hogy a kegy. rendi atyák mint plebánosok is ténykednek, s következőleg mindaz, mi a plebániára s a plebániái egyházra vonatkozik és szükséges, más alap hiányában magát a várost, mint helyi joghatóságot s kegyuri jogot gyakorló közeget terheli, azért is rendeli ö felsége, hogy a város az említett épületeket lassankint s a takarékoság szemmel tartása mellett kiépíttesse s befejezze. — A mennyiben a Ferenczesek már templommal birnának, más uj templom felépítésére telek nem kívántatik.

1777-ben a gr. Forgách által tett kérdő pontokra a város válaszából tudjuk, hogy a közelebbi években 6 r. kath. lett bev éve a városba, mint polgár, kettő alapos ok miatt, mert t. i. ök, mint nemesek, semmi terhet magukra venni nem akartak, elutasított. — Hithagyási per tárgyalatott 2, egy visszatérván a

r. kath. egyházba, ellene a kereset beszünttetett, kettő ellen pedig a nyomozás folyamatba vétetett.

A kérdő pontokra adott felelet 35-dik pontjában ismét szó van a kegyesrendiek lakháza s a templom tornya felépítéséről, hogy t. i. a város e tekintetben a kegyesrendiektől meg nem keresztetett. — A város azonban maga fölszólítván a házfönököt, ez válaszában elmondja, hogy miután a földolog az, hogy az építendő torony arányban legyen a templommal s ez ügy ily hamar ő általa el nem dönthető, azt véli, hogy egy értelmes építésztnél kell megbizni, ki úgy a tornyok magasságát, mint alakját illetőleg tervet dolgozzék ki, hogy az előljáróság maga is meggyőződhessek, mennyiben lesz megfelelő a terv úgy a szépművészeti, mint takarékosági tekinteteknek s mint lesz könnyebb jövőre nézve is azok fentartása. — A rendházat a mi illeti, csak annyit kérnek, mennyit a felség parancsa folytán várniok lehet, hogy t. i. az hovaelőbb tökéletesen elkészíttessék (1777. aug. 18.).

A legmagasabb helyről még 1743-ban kiadott s több ízben megújított rendelet alapján a tisztújítások alkalmából szabályul rendeltetett el, hogy az összes bel- és kültanács a megejtendő választások előtt istentiszteletre a r. kath. parochialis templomban gyűljön össze s azután megtörténvén a választás, a hiv. eskü mindig a r. kath. templomban tétessék le.

Ez ellen a ref. előjárók 1766-ban lelkiismereti szabadságukra hivatkozva, fölterjesztésökben kérék a fölmentést, miután — úgy mondanak — hitelveikkel az össze nem fér s ők képmutatók lenni nem akarnak.

E felterjesztésre 1775. jan. 26-ról kelt leiratban elrendeli a felség, hogy a választások befejeztével mindkét felekezet elválasztottai köteleztetnek ugyan testületileg a r. kath. templomba menni, de csak a hiv. eskü letétele végett s ezután a ref. felekezet tagjai a sz. misén jelenlenni nem tartoznak.

Miután azonban a későbbi választások alkalmával ezen, már módosított rendelet is melőztetett, 1778. márcz. 17-én kelt udvari kamarai leiratban keményen megdorgáltatván a tanács, hivatalvesztés terhe alatt meghagyatik, hogy a hiv. eskü mindig a r. kath. templomban tétessék le. — Ugyancsak az ez évben

tartott tisztujítás alkalmával a főbiróságra az első r. kath., Fáy János választatott meg s vele együtt az egész tisztikar esküjét a r. kath. templomban tette le s innét a reformátusok saját templomukba mentek át istentiszteletre. — E gyakorlat maradt fenn azután a későbbi tisztujítások alkalmával is.¹⁾

1779. jul. 1-én készült el a r. kath. szegény-ápolda a Várad-utczai kapu előtt. E jótékony intézet léte szintén M. Terézia kegyelmes királyné anyai szeretetének tanubizonyossága. Ugyanazon kegy. kir. rendelet, mely létet adott a r. kath. árva-háznak, alapítá a kath. szegény-ápoldát is.

Az 1775. jan. 26-ról kelt leirat 22-dik pontjában rendeli el a felség, hogy miután Debreczenben egyedül a helv. vallásuak részére van ápolda s ebben ezekkel együtt az ápolást igénylő kath. szegények nem lehetnek, a meglevő ápolda a helv. vallásuak részére a város kezelése mellett ezután is fenntartassék; miután azonban a közjó azt kívánja, hogy a számban napról-napra növekedő s szegénységre jutott katolikusokról is gondoskodva legyen, a felség rendelete folytán a kir. biztos utasított, hogy minden igyekezettel azon legyen, hogy a kath. ápolda részére alkalmas telek jelöltessék; ha ez lehetséges nem volna, a város házipénztára terhére úgy a ref. ápolda nagyobbíttassék, mint a kath. felekezet számára is ápolda építtessék, — s mindkettő kellőleg javadalmaztassék, az épület terve s a költségvetés a szokott uton hozzá felterjesztessék, telek nem létében mindkét felekezet koldusai számára a város pénztárából aránylagos összeg fordíttassék s a kath. ápolda feletti felügyelet a kath. tanácsnokokra bízassék.

A felség e rendelete ismételtetik az 1776. szept. 9-diki leiratban.

A város 1777. aug. 19. s később ugyanez év szept. 20-ról kelt felirata mellett felterjeszti az ápolda tervét s a költségvetést, melyszerint az akkori 5 kath. szegény számára 2 szoba s egy konyha elégségesnek mutatkozik, s így hogy a tervben foglalt 4 szobából álló épület azonnal felállíttassék, szükségesnek nem

¹⁾ Szücs i. m. 809. l.

látszik; igéri azonban a város, hogy mihelyt a kath. szegények száma szaporodik, a most felállíttatni szándékolt 2 szoba — s konyhából álló épület időnkint nagyobbíttatni fog.

E felterjesztésre az 1778. márcz. 21-ről kelt hely. tanácsi rendelet 19-ik pontjában a felség rosszasága fejeztetik ki az oly késő t. i. csak a kegy. kir. elhatározást követő 3-dik év vége felé beterjesztett terv s a hiányos költségvetés miatt s ismételve megparancsoltatik, hogy a kath. ápolda hova előbb fölépíttessék s pedig úgy, hogy az ápolda tervszerűleg folytatólagosan bővíthető legyen, a mint a kath. szegények száma szaporodik, anélkül, hogy e miatt az épület alakja a szemre rossz hatással lenne, vagy hogy ott nagy mérvű rombolást kellene ez okból tenni. Ezenkívül meghagyja a felség, hogy az ápolda más jól berendezett ápoldák mintájára kényelmesen rendeztessék be; az építtetés s a felszerelés kath. tanácsnokokra bizassék s mindaddig míg az ápolda teljesen el nem készíttetik, a kath. szegények is a ref. ápoldában nyerjenek ellátást s kath. jellegöknek megfelelő gondozást.

A következő évben végre csakugyan felállíttatott a kath. ápolda a város pénztára terhére az általa kijelölt területen.

Az ápolda alaptőkéje az 1784—1847-ig vezetett számadási okmányok szerint az ápolda s a templomajtájánál kitett perselybe összegyűlt s minden szombaton engedélyezett házankénti kéregetésből bejött fillérek, később a végrendeleti hagyományokból, jótékony adakozásokból, büntetés pénzeiből, elhalt koldosok vagyonkaiból begyűlt pénzösszegekből állott elő. Minthogy pedig az ápolda folyó szükségeit a városi pénztár fedezte, a lassankint gyűlt összeg tőkésíttetett s az alap kezelése egy r. kath. tanácsnokra bízott, sőt később a kath. polgármester vagy tanácsnok elnöklete alatt egy külön kath. tanács alakult „kis gyülekezet“ név alatt s 1826-tól gyűléseiről rendes jegyzőkönyvet vezetett 1847-ig. Ekkor az ápolda alaptőkéje 19,400 frt 38 kr volt. A bekövetkezett szabadságharcz időszak a pénztár állapotát s kezelését is megzavarta s így történt, hogy a pénztár állapotáról 1862-ig kimutatás nem készíttetett. Az ez évben megalakult egyh. közs. bizottmány az ápolda feletti felügyeletet s az ügyek vezetését szintén kezeibe vette. Az alaptőke ma 14,246 frt o. é.

Maga az ápolla egy földszinti, 2 tágas szoba, 2 kamarából s 1 fásszínből álló épület, szűk udvarral, ma kert nélkül, melyre vonatkozólag az 1831-iki Can. Vis. sajnosan jegyzi meg, hogy az a város által, jóllehet e terület a felsőbb rendelet értelmében csak katolikusok számára lett volna fentartandó, elvétetett s házhelyekül kiosztatott. — Az ápollában levő mindkét nemű szegények (számszerint 12,) a ruházaton kívül, különben teljes, bár igen szerény ellátásban részesülnek.

A ma már czélszerű, sőt szükséges átalakítás s nagyobbitás kérdése kapcsolatban a szegény ügy rendezésével, illetve a kol-dulás hova tovább elodázhatlanná váló beszüntetése tervével, most van tárgyalás alatt a bizottság s a város között s vár kedvező megoldást annyi sok szegény szűkölködő javára. Quo citius, eo melius!

II. Józsefnek az egyház ügyekre vonatkozó önkényes ujtásai az egyház jogait sértő, szabadságát korlátozó rendeletei szomorú kihatásának eredményei nyomot hagytak a debreczeni r. kath. egyház történetében is.

Igy 1781-ben II. Józsefnek a városhoz leküldött rendelete meghagyja, hogy a tisztujításoknál egyedül az érdem, nem pedig a vallás vétessék tekintetbe s az eddigi felsőbb rendeletek ellenére a hivatalokrai kijelölés valláskülönbség nélkül történjék. Ugyancsak II. József a kegyesrendiek által haszonélvezett zeleméri pusztát De Pauli — Leopold ny. ezredesnek adta át 25,000 frtért a salétrom nagyobb mérvű termelése előmozdítása tekintetéből, (1760 körül.)¹⁾

Ez uralkodó rendelete következtében történnén a sz. Ferencz-rendiek eltöröltetése is, helyén valónak látom a debreczeni házat illetőleg szólani e szerzetesekről is.

Láttuk fennebb, hogy az 1715. 108. törv. czikk. alapján a sz. Ferencz-rendiek társháza- s temploma számára is telek jelöltetett ki s adatott át a város által. — Ennek következtében a szerzetesek 1716-ban megtelepedtek itt, hogy a plebániái hivek lelki gondozásában a plebános segélyére legyenek. — A helyi körülményekkel ismeretlen szerzetesek csak később látták be,

¹⁾ Szűcs i. m. 814 l.

hogy a részökre kijelölt hely, már csak a központtól távolság miatt is, alkalmatlan, azért is 1728-ban a helytartótanácsához fordultak kérelmökkel alkalmasabb hely kijelölése végett. — A helytartótanács gr. Csákyt, mint a megye főpásztorát s Biharmegye főispánját bizta meg a panasz megvizsgálásával. A bibernok B. Luzsinszky István cz. püspököt, kinek erős lelkét, kiváló ügyességét jól ismerte, küldé ki Debreczenbe, hogy a biharmegyei kiküldöttekkel együtt az ügyet vizsgálja meg. 1728. apr. 27-kén Budai Zsigmond Biharmegye alispánja jelenlétében történt meg a vizsgálat, s mint Budai jelentésében mondja, csakugyan: „locum ineptum prope fossatum civitatis a foro que nundinali longe dissitum, lutosoque tempore accessu difficilem, neque pro servitio animarum aptum et actu sub controversia, ut praefertur, praesentivum esse.“ Ugyancsak ez alkalommal megnézték a Ferencz-rendiek régi, a Csapó-utczán létező, lakhelyét is, de hogy ez mily állapotban volt akkor s mily célra használtatott? a töredékesen közlött jelentésben feljegyezve nincs.¹⁾ Jóllehet a jelentések után gr. Csáky mindent elkövetett, hogy más alkalmasabb hely jelöltessék ki a Ferenczesek számára, törekvése hajótörést szenvedett a város állhatatosságán.²⁾

A II. József által eltörölt több szerzetes rend közt volt a sz. Ferencz-rend is s így debreczeni házok is feloszlattatott. — Kozma Inocent volt az, ki a rend részéről az utolsó magyar sz. beszédet tartá s ép Husvét első napján 1788. márcz. 23-kán búcsúztak s távoztak el Debreczenből. — A társház és templom a kincstár által dohány raktárnak használtatott fel s mint ilyen használtatik ma is.³⁾

1782. szept. havában gr. Kollonich László váradi püspök tartott itt Can. Visitatiót, mely alkalomból a béráltak anyakönyvében tett megjegyzéséből látjuk, hogy gr. Kornis Ferencz felsz. püspök s nagy prépost szintén volt itt a bérálás szentségének kiszolgáltatása végett, mert meghagyja, hogy miután a Kornis által béráltak az anyakönyvbe bevezetve nincsenek, e

¹⁾ Gánóczy i. m. II. k. 408 l.

²⁾ U. o. 401 l.

³⁾ Szücs i. m. 318 l.

hiány pótoltságok. Ez időbe esik k. b., mert az év feljegyezve nincs, a r. kath. temetői kápolna fölépítése Kállay János bőkezősége folytán. Az 1817-iki püspök-helyettesi látogatás jegyzőkönyve följegyzése szerint akkoriban a kápolna 5 font súlyu harangocskáját eltolvajolták.

1788. október havában Kalatay Ferencz, mint megyés püspök tartott ismét cánoni látogatást s 102 hívőt avatott fel Jézus bajnokaivá a bérmlás szentsége által. Ugy ezen, mint az előző látogatások alkalmával bizonyára fölvetett jegyzőkönyvek hollétéről tudomásunk nincs.

Az 1788—1807-ig terjedő időszakból a debreczeni r. kath. egyház kül- s beléletét illetőleg kiváló fontossággal bíró tényekkel nem találkozunk. Az 1831-ki Can. Vis. följegyzése szerint azonban e század első tizedéből egy, az egyház ellen elkövetett, jogsérelem szomorú emléke van megörökítve. Ugyanis debreczeni lakos Bihari György, r. kath. sebész, Varga-utczai 361. számú házáat minden hozzátartozó belső- és külsőséggel együtt 1807-ben végrendeletileg a r. kath. egyháznak hagyta oly czélból, hogy az vagy a kántor, vagy az egyházi számára lakásul használtassék. E ház akkor 2800 frtra volt becsülve. A plebános még ekkor a kegyesrendiek házfőnöke lévén, természetesen a hagyomány átvétele s a hagyományozó akaratainak végrehajtása az akkori házfőnököt illette. Azonban Jenovay János, házfőnök, a hagyományozó világosan kifejezett akarata ellenére, úgy látszik az önmaga által készített egyházjog szabványai alapján, a házat önkényűleg eladta. Jenovay eljárásának védelmére az hozatik fel, hogy ő csak azután adta el nem is a házat, mely 1811-ben leégett, de a pusztá telket 1000 frton, midőn a plebánia átvétele alkalmából e tárgyban az új prépost-lelkész Molnár J. indítványa folytán a kérdés eldöntésére a tanács felkérte s ez a telket a kegyesrendieknek ítélte, mert e telek- s ház után az adót ezek fizették. — Kérdés azonban, mi jogezimen követelhetette a rend magának ama telket, midőn az világosan az egyház kántora, vagy az egyházi számára lakásul volt hagyományozva? Kérdés, ha az eladás valóban ily előzmény után történt, mint jegyezhetette fel a Canon. Visitatio 1831-ben az esetet, mint példát arra nézve, hogy „plures et pro Ecclesia et pro eiusdem servitoribus factas fuisse funda-

tiones, quarum interim occasione reinducti parochi ecclesiastici nulla ratio habita est“? Az adót igen természetesen a kegyesrendiek fizették, de nem mint szerzetesek, hanem mint az egyház administratorai, mely egyháznak a birtok hagyományoztatott

A plebániának a kegyesrendiek általi kormányzása időszaka alatt a házfőnökök, mint plebánosok ezek voltak: 1719. Elek atya, 1730. Dániel, 1735. Gáspár, 1737. Kristóf, 1740. Márton, 1743. Máté, 1745. Márton, 1747. Elek atya, 1748. Tapolcsányi Gergely, 1755. Orosz Zsigmond, 1758. Patonyi László, 1766. Temlényi Remigius, 1788. Perczel Imre, 1790. Mulaj Konstantin, 1793. Kossick Vazul, 1798. Keszthely László, 1803. Benyák Bernárd, 1805. Jenovay János.

Ez időszak alatt a r. katolikusok száma is évről-évre jelentékenyen növekedett, mert míg a felsőbb helyről kiadott parancsra a város által 1760-ban tett felterjesztésben olvassuk, hogy az 1758. előtt jelentkezett r. katolikusok polgárokkul mind bevétettek, 1758. óta pedig senki nem jelentkezett, s míg 1719-ben a szülöttek száma csak 6, 1729-ben 18, 1782-ben 25 volt, már a XIX. század elején 175 r. kath. család lakott Debreczenben, ezek közül 59 házzal birt, 116 pedig zsellér volt. — 1806-ban, a nagytemplom újbóli építése alkalmából az alapkőbe letett emlékirat szerint a ref. hivek száma 27,000, a r. katolikusoké 900 volt, s e szám 1817-ben már 1232-re szaporodott.

V. I. Ferencz cs. s ap. király rendelete a debreczeni plebániát illetőleg.

Az eddig elsorolt viszonyok, körülmények közt csaknem egy század mult el a r. kath. vallásnak Debreczenben újból megtelepedése, a plebánia felállítása óta. Amint korszakot alkotó volt az 1730-dik év, midőn a plebánia vezetése a kegyesrendiekre bízott, úgy egy újabb korszak nyílik meg az 1807-dik évvel is, melytől kezdve a kegyesrendiek helyett egyházmegyei papok veszik át a plebánia kormányzását.

Ha küzdelmekkel járt aatholicismus, hosszas száműzetése utáni visszatérhetése, megtelepedhetése; nem kevésbé küzdelem-

teljes volt az új korszakkal megkezdett élete is. Igaz ugyan, hogy ha létjogáért, a fejlett viszonyok következtében, harcolnia nem kellett is, volt elég, mivel hosszú időn keresztül küzdeni, mit túrni kényszerült a város részéről tapasztalt, nem mondom nyílt ellenszenvvel, de csak a rideg közönnyel szemben. De szóljanak maguk a történeti tények.

I. Ferencz császár, ap. király 1807. auguszt. 11-én a m. kir. helytartótanács által Budán kiadott parancsa a nagyváradí székesegyház kanonokainak számát 16-ra kiegészítetteti rendeli, s az akkor ép üresedésben levő két, valamint egy betöltve levő stallum megosztandó jövedelmére Mitterpacher János egyetemi tanárt, Vass János cz. kanonokot, Molnár József zilahi plebánost s Lajcsák Ferencz papnöveldei kormányzót nevezte ki kegyelmesen.

A kegyelmes királyi leirat értelmében a kegyesrendiek, miután hivatásuknál fogva a nevelés ügyének kell, hogy szenteljék magukat, felmentetvén a debreczeni plebánia vezetésének kötelemétől, plebánosul az újonnan előléptetett Molnár József neveztetett ki s egyuttal a sz. Lászlóról nevezett javadalmas kispópostság is neki adományoztatott, azon világos meghagyással, hogy a nevezett prépostságot mindig azon kanonok kapja meg, ki debreczeni plebánossá fog kineveztetni s ezt azért, mert sem a plebános, mint ilyen illő jövedelemmel, sem az egyház a szükségesek fedezésére vagyonnal, sem a többi egyházi személyek rendes fizetéssel nem bírnak. S ép ezért annak meghagyása mellett, hogy a kinevezendő két egyházmegyei. segédlelkész a prépost — plebánostól a teljes ellátás mellett 150—150 frtot kapjon, ¹⁾ rendeli a felség, hogy káptalani s préposti jövedelméből az egyház szolgálait fizesse, a templomi ruhák s más az istentisztelet megtartásához szükségesek beszerzéséről gondoskodják s ezek költségeit maga viselje.

Miután ugyancsak e kegyelmes leiratban a kegyesrendiekkel ezután közösen használandó templomhoz részökre egy külön sekrestye építtetését megrendelné s az egyházi ruházatot illető-

¹⁾ Molnár J. bőkezűségéből, mint a Can. Visitatio kiemeli, a segédlelkészek teljes ellátáson kívül 300—300 frtot kaptak.

leg úgy intézkedett volna a felség, hogy az eddig használtak maradjanak a kegyesrendiek birtokában, a káptalan által több mint három éven keresztül fölvelt prépostsági jövedelmekből kifizetendő 6000 forint részén pedig újak szereztessenek be, megparancsolja a felség, hogy a város kegyuri kötelezettségénél fogva egyetértőleg a kinevezett prépost — plebánossal azonnal plebániaházat építtetni elodázhatlan kötelességének ismerje.

Ezen, a plebánia ügyeit rendező s tárgyunkat illetőleg bő kivonatban ismertetett kegyelmes királyi rendelet s kinevezés alapján Molnár József azonnal átjött Debreczenbe, hogy a kegyesrendiektől a plebániát átvegye s a további teendőkre nézve intézkedjék.

VI. Molnár József.

Molnár József 1759-ben született Erdélyben. A hittani tanulmányokat Nagy-Váradon bevégezve, 8 évig káplán volt Nagy-Váradon; azután zilahi plebános s egyuttal köz.-szolnoki alesperes 18 évig. Ez állomásáról hívta meg őt a Gondviselés egy, amennyire diszes, annyira küzdelemteljes állomásra. Hogy mint oldotta meg az előtte álló nagy és nehéz kérdéseket, mint igyekezett állása kötelmeinek, a fensőbbek bizalmának megfelelni, a tények magok beszélik el.

Jóllehet úgy a III. Károly-féle, mint a fennebb ösmertetett I. Ferencz által kiadott rendelet meghagyja a városnak, hogy kegyuri kötelezettségénél fogva azonnal plebániaházat építsen, a város a felsőbb parancsnak mindannyiszor ellenszegült, sőt még ideiglenes lakhelyről sem gondoskodott. Így történt aztán, hogy lakhely hiányában az új plebános egy éven keresztül a prépostság furtai birtokáról kényszerült a plebániát kormányozni s annyiszor — mennyiszor onnét Debreczenbe berándulni. Fájó lélekkel panaszkodik e miatt több, a városhoz intézett levelében; így 1808. júl. 3. ról keltezett soraiban írja: „hogy mint valami zsellér csak néha s mások terhelésével vagyok képes itt megjelenni s igazán magamat tartom az egyedüli oly szerencsétlen pásztornak, kinek saját vétke nélkül nyája közt tartózkodni megtagadtatik. Az ebből eredő lelki fájdalmat eddigelé némileg enyhítik a tiszt. kegyesrendi hitszónokok, kik a távollevő által nem viselhetett ter-

het, mint jelenlevők dicsérettel hordozzák. — De nemsokára bekövetkezendő áttételök által ezen segélytől is megleszek fosztva s így a gondjaimra bizott csekély számú hivek lelki gondozását nem teljesíthetem állandó ott tartózkodás nélkül. Azért is alázattal kérem a nemes előljáróságot, méltóztassék legalább ideiglenes lakhelyet addig is kijelölni, míg a legmagasabb rendelet által a plebáניהáz sorsa eldöntetik.“

A többször megújított kérelem azonban, mindig eredmény nélkül maradt s így történt, hogy Molnár a legnagyobb nehézségek közt saját pénzén (1000 frton) bérelt ki magának lakást a Harminczados közön (Battyányi-utcán.)

E bérelt házban hat évig lakott Molnár. E hat év lefolyása alatt egymást érték Molnár részéről a kérelmek, egymást érték a helytartótanács rendeletei úgy az építendő plebáניהázat, a kiszolgáltatandó deputátumokat, mint a sajátjából fizetet lakbér visszatérítését illetőleg.

A folytatott levelezéseket, melyek ivekre terjednének melőzhetőeknek tartom, tartalmok ugyanis csaknem egy és ugyanaz: kérelem és ismét csak kérelem anélkül, hogy a város azokat csak részben is teljesíteni akarta volna, anélkül, hogy a felsőbb rendeletek csak figyelemre is méltattattak volna. Így még 1809. októb. 3-ról keltezve jött ő felsége nevében egy rendelet, mely meghagyja, hogy a plebáניהáz felépítésén, a lakbér visszatérítésén kívül 12 hold föld hasítandó ki s e mellett deputátum gyanánt évenként 12 szekér széna, 12 öl tűzi fa, 24 p. m. kétszeres buza, valamint a kántor s egyházi évi járadéka pontosan kiszolgáltatassék s ezek megtartására a város, eddigi engedetlenségének rosszalása mellett, komolyan figyelmeztettetik. A város azonban mindezekre csak kitérőleg válaszolt, vagy pedig különösen a plebáניהázat illetőleg oly tervekkel állott elő, melyek úgy amint voltak, elfogadhatóknak nem találtattak.

A Molnár által kibérelt lakás a tulajdonos által fölmondattván, a város, némileg eleget akarva tenni a fensőbb rendeleteknek, a birtokában levő u. n. Rozgonyi-féle, eddig katonatiszti beszállásolásra használt házat ajánlotta fel ideiglenes plebáניהázzul. — Ez azonban oly elhagyott állapotban s annyira szűk volt, (2 szoba s két kamrából állott) hogy Molnár e lakást elfogad-

hatónak csak is oly feltétel mellett találta, ha az jókarba hozzátik, az épülethez szobák építtetnek. A város ezt maga is belátta, igérte is az átalakítást, de az ügy mégis csak a tervekben maradt éveken keresztül.

Ma csak képzelni is alig tudjuk azon kellemetlen helyzetet, melyben Molnárnak a város menthetlen vonakodása következtében elég alkalma nyílt a türelem sz. erényét gyakorolni, főképp midőn oly tervekkel állottak elő, hogy ő maga megfér az ideiglenes plebánián, a két káplán pedig s a cselédség egyrésze három különböző helyre szállásoltatik be!

A folytonos tervek, fölterjesztések, leiratok közt jött el a, Debreczen történetében oly szomorú emlékü 1811. év apr. havá, melyben a két izben kitört roppant tűzvész a városnak több mint felét pusztította el. — A tűz első izben apr. 3-kán déli 12 órakor a Czegléd-utczai sáncz alján támadt, s az egész Varga és sz. Anna-utca s ebben a kegyesrendiek háza, a templom s a Ferencziek egykori kolostora, a Várad-utca mindkét oldalon a mostani megyeházig, a két szegény ápolda, a Miklós-utca egy nagy részével a lángok martaléka lett. A másodizbeni tűz apr. 5. a Hatvan- Mester- Darabos-utczákat s a Péterfia egy nagy részét tette romhalmazzá.¹⁾

E szerencsétlenség következtében most már nem csak a plebániához ügye, de a templomnak új tetővel ellátása, — jókarbahozásának kérdése is megoldásra várt. A felsőbb rendeletek mindezeket kötelességévé tették a városnak, de a város különösen az utóbbiról hallani sem akart. Sőt egy izben határozottan kijelenté a város, hogy még lakásról sem akar gondoskodni, hanem, mint eddig, vegyen ki ezután is magának saját pénzén lakást a plebános. Midőn a város e kijelentését a püspöki helynökkel tudatja Molnár, elkeseredve írja: „Ez a következménye annak, hogy maga a plebános saját pénzén béreljen lakást; három évvel ezelőtt hiába jeleztem ezt én!” s miután elmondja, hogy bár sem a magas leiratoktól eltérni, sem a híveket plebániához nem léte miatt önkényileg elhagyni nem akarja, folytatja: „oly lelki állapot-

¹⁾ Szűcs i. m. 840 l.

ban vagyok, hogy inkább óhajtanék a legutolsó plebániára innét távozni, mint ily, bárkitől független elismerni vonakodó, előljáróság alatt, látva az egész katholicismus meggyalázását, utódaim roppant kárával, templom s plebániaház nélkül, mint valami jövevény továbbra is itt maradni.“ (1811. oktob.)

A város több rendbeli felterjesztéseiben kísérletet tett, hogy ezen terhektől fölmentessék, sőt egyik kérvényében a plebánia vezetését újból a kegyesrendiekre bízni kérelmezte; kérelmei azonban mindig a leghatározottabban visszautasítottak.

Az építkezésekhez anyagot hajlandó volt ugyan a város adni, de ezt is oly feltétel mellett, hogy ha még egy újabb, a felséghez benyújtandó kérvénye szintén elutasítottatik, magára vállalja az építetést is; ha azonban, a mit remél, az építettetés terhétől fölmentetik, az adott vagy adandó anyagok ára a városnak megtérítettessék.

A kérvény csakugyan felterjesztetett a felséghez, azonban erre is egy újabb az építkezést meghagyó s a kegyuri kötelességekre hivatkozó rendelet lett a válasz s így végre is egy a templomnak új tetővel ellátása, mint a Rozgonyi-féle ház kijavítása megkezdett.

Molnár a további nagyobb kellemetlenségektől szabadulni óhajtván, az úgy-ahogy helyrehozott Rozgonyi-féle házba 1814. végfelé beköltözködött, annyiival inkább, mert a helytartótanács Ibrányi Farkas kir. biztos felterjesztése következtében ideiglenes plebániaház gyanánt szintén elfogadhatónak találta a mondott házat, tekintettel az annyi szerencsétlenség által sújtott város kimerített pénztári állapotára.

E lakás állott a sz. Anna-utca felől egy lakszobából, étteremből, egy kis szobácska- s szűk kamrácskából, melyek ujonnan emeltettek. Az udvar felől volt egy lakszoba összekapcsoltan az előbbi kamrával, egy kis konyha s még két szoba; ezek kiujtva s az előbbiekkal egy fedél alá húzva.

Ezen ideiglenes plebániaházban ismét hat évet töltött Molnár, mely idő alatt az ujonnan építendő plebániaházat, a lakbér visszatérítését, a szántóföld kihasítását s a deputátumokat illető-

leg folytattattak a kérelmek, fölterjesztések, leiratok. S a haladó idő lassacskán bár, de még is meghozta a jogos, — mert kir. rendeleteken alapuló kívánatok, kérelmek teljesülését.

A város minden áron szabadulni akarván az új plebániához építésének terhéül, nem szünt meg kérelmeivel a helytartótanácsot engedékenységre bírni, s az végre is ráállott, hogy a Rozgonyi-féle ideiglenes plebániához, mint ilyen végleg állandósíttassék. Gr. Csáky László helynök sok fontos oknál fogva szintén elfogadta azt, de oly feltétel mellett, hogy miután az épület sokkal kevesebb szobával bír, mint a már előbb felsőbb helyen helybenhagyott terv megállapította, vétessék meg a kegyesrendiek szomszédos telke, a rajta álló épületecskével együtt s ezzel bővítettessék a plebániához. A város ismét szabadkozott, de végre is felsőbb parancs által kényszerítve Szentiványi József kir. biztos működése folytán 1820-ban a mondott telket és házacsát a kegyesrendiektől 3333 frton megvette s azt a régi telekhez csatolva, építtetett azután a város a következő évben még 5 szobát.

Hátra volt még a szántóföld, a deputatumok s a lakbér visszafizetése kérdésének megoldása.

Miután a fennebb idézett I. Ferencz-féle leirat értelmében a kegyesrendiek, mint a plebánia adminisztrátorai által használt 12 hold szántóföld azután is birtokukban hagyatni rendeltetett, a felsőbb rendeletek folytán a plebánia részére is ugyancsak 12 hold volt kiadandó, annyival inkább, mert a Rozgonyi-féle, akkor már plebániához után különben is volt kihasítva szántóföld. A város engedve a felsőbb rendeleteknek, 1804. ápr. 4-kén át is adta a szerinte 12 hold ondódi földet, úgy azonban, hogy az $5\frac{1}{4}$ köblös területtel kevesebb volt. Ezen eljárás ellen, mint mely a Debreczenben divó gyakorlat- s szokással merőben ellenkezett, Molnár az adott nyugtában tiltakozott s így történt, hogy a város be sem várva a felsőbb megintést, már ápr. 14-én hozzáadta a jogtalanul elvett földdarabot s így Molnár az egész 12 hold, a régi Rozgonyi-féle s most a plebaniához részére esedékes ondódi földet 1820. május 8-kán nyugta mellett átvette. Földszomszédok voltak nyugotról a kegyesrendiek, keletről Rachbauer Péter.

A deputatumokat illetőleg 1817. decz. 1-ről keltezett következő átiratban közli határozatát a város: „A folyó esztendőben jun. 13-án kelt becses levelére a főtisztelendő urnak, melyben a méltóságos tinnini püspök s nagyvárad püspökség Vikáriussa gr. Csáky László ur ő nagysága ezen ide visszarekesztett eredeti levelének közlése mellett a parochiale beneficiumokat kiadatni kéri, ezennel hivatalosan válaszoljuk, hogy azokat a beneficiumokat, melyeket 1787-ben az akkori Magistrátus a tisz. Piarista uraknak, mint az Ecclesia akkori adminisztrátorainak segedelmül ajánlott s a melyeket 1792-ben a Magistratus és Communitás bizonyos praecautiók mellett ugyancsak az említett Piárista urak számára kiadatni rendelt, u. m. 12 öl tűzifát, 12 szekér szénát és 28 pm. kétszeres életet, a főtiszt. plebános ur, mint a tisz. pater Piarista urak hivatalbeli successora részére; ugy szintén a kántor és egyházfi részére is 2 szekér szénát, 6 öl fát és 6 köböl kétszeres életet a folyó esztendőbeli november 1-ső napjától kezdvén kiadatjuk, aminthogy azon kitett naturalékat a salarialis statusba is valósággal beiktattuk . . . Kik egyébiránt különös tisztelettel maradtunk sz. kir. Debreczen városa főbirája stb. stb.

A városnak ezen átiratában foglaltakkal Molnár a legkevésbé sem lehetett s nem is volt megelégedve, mert ez csak a jövőről intézkedik, a multról a ki nem adott deputatumokat illetőleg említést sem tesz. Ép ezért ez ügy ismét a helytartótanács elé került, mely leiratában a város előljáróinak fizetését azonnal felfüggeszti mindaddig, míg ez ügy lebonyolítva nem lesz. Ezen erélyes föllépés következtében 1818. febr. 4-én nemcsak az eddig visszatartott deputatumok adattak ki, de a Molnár által sajátjából fizetett lakbér is, jöllehet a leszállított pénzértékben, visszafizettetett.

(Megemlítendőnek tartom, hogy lak pénz gyanánt régi idő óta a kántor 100, az egyházfi 40, a devalvatio bekövetkezte után az 200, ez 80 frtot kapott a város pénztárából).

A káptalantól kapott 6000 frt fele részén a Ferencz-féle rendelet értelmében azonnal egyházi ruhákat szerzett be Molnár, másik felét (a devalvatio után csak 300 forint), mely a plebániához fölszerelésére nála hagyatott, 1817-ben

gyümölcsöző kezelés végett az egyházmegyei pénztárba helyezte el.

Nem akarva megszakítani a fennebbi együvé tartozó tárgyak elsorolását, az időrendi egymásután kedvéért, most mielőtt tárgyunkat folytatnók, ismét vissza kell térnünk a már fennebb említett 1811. s következő évre, midőn, mint láttuk, a város felét megsemmisítő tűz martaléka lett a templom is. Említettük, hogy a város a felsőbb rendeletek következtében, hosszas ellenszegülés után hozzáfogatott a munkához s a templomot új tetővel látta el. A városi számkönyv 241-dik lapján olvasható följegyzés szerint „pro structura tecti Ecclesiae Cathol. asciariis soluti sunt 5805 fl., pro parochiae tecto 1072 fl. 30 kr. Ezen összeget azonban a város nem egészen sajátjából adá ki, mert a város által e célra adományok gyűjtésével megbízott Bruner József esküdt 3790 frfttal számolt be, mint a gyűjtés eredményével, mely összeg a tanács rendeletére a város pénztárába utaltványoztatott be 1812. jan. 20-án. — Hogy anyagot mennyit adott a város? adataink közt nem találjuk.

Molnár, a hivek hozzájárulása mellett, kik közt kiválólág megemlítendő: Schmidt Péter kereskedő, ki végrendeletileg 500 frtot hagyott a tűz által okozott károk helyrehozására, 1814-ben négy új harangot öntetett Nagy-Váradon Horner Henrik által. A legnagyobb 8 m. 18 font. sz. Anna, a 2-dik 5 m. 52 font sz. József, a 3-ik 2 m. 61 font sz. Péter s a 4-ik 1 m. 30 font N. sz. János tiszteletére, ezek képeivel. A haldoklókért imára hívó kis harangoeskát — 53 font — hrg. Hohenzoller dsidás kapitány ajánldekozá. Megáldva a harangok közül egy sem volt.

1813-ban ujíttatott, festetett meg s arany szegélyű selyem függönnyel díszítettett fel a szószék.

Ugyancsak ez évről a város, Meszéna Sándor, a többi r. katolikusok nevében is benyújtott folyamodványára, hogy a templom ajtaja előtti farostély hely, hol t. i. a katonaság s a vásárookra jövő nép, benn nem férvén, állani szokott, újra elkészíttethessék, 46 drb egy-egy öles fát adott. A szintén kért pénzbeli segedelmet illetőleg „mivel a Communitás gyűlésében sok szemre való hányások estek, a segedelem to-

vább nem sürgettetett, hanem az ácsmunka más fundusból kifizetődött, mely tett 50 frtokat.“

1816-ban Molnár bőkezősége s a hivek áldozatkészsége folytán készült el a 16 változatu új orgona.

Molnár idejében két ízben tartatott Can. Visitatio, 1817-ben gr. Csáky László fölsz. püspök s nagyprépost, mint a püspöki szék üresedése esetében káptalani helynök által, ki ezuttal 306 hívót bérált is; ezután 1823. aug. 31-én Vurum József nagyváradai püspök által, ki szintén kiszolgáltattván a bérálás szentségét, 259 járult annak felvételéhez.

A fennebbiekben a mult hü képét igyekeztem föltüntetni a debreczeni r. kath. egyházat oly közelről érdeklő ügyek vázlatos felsorolása által. — Ma talán sokak előtt kicsinyes, figyelmet alig érdemlő dolgoknak tűnnek fel azok, pedig mind megannyi, ha szabad úgy szólnom, életkérdések voltak azok, melyeknek kényelemszeretet- vagy a balul értelmezett béke s testvéri egyetértésből származott elhanyagolása a r. kath. hitéletre nézve, ha nem is az enyészet, de a lassu senyvedés szomorú következményeit vonta volna maga után, mint ok az okozatot.

Ép ezért nem is kerülte el gondos figyelmét Molnárnak, mint egyháza hü fiának, hivei gondos lelkiatyjának semmi oly körülmény, mely befolyással birhatott hivei érdekeire s így a debreczeni r. kath. egyház életére is.

VII. A katolikusok városi hivatalokra választásának kérdése s jogigénye.

A fennebb vázolt s inkább az anyagiakat érdeklő vitás kérdések tisztázása s megoldása gondjai közt nem feledkezett meg Molnár azon a kath. érdekeket igen közelről érintő fontos kérdéstről sem, vajjon a város előljárói közé választhatás jogával mily mértékben élhetnek a r. katolikusok? s hogy az egyenjogúság elvénél fogva, legalább a számarányában a kath. érdekeknek e tekintetben is elég van-e téve? A kérdés, nem lévén adatok Molnár kezénél, nem volt könnyen megfejtethő s ép ezért mint ő maga írja „sollicitus fueram quidpiam certi intuitu denominandum

Magistratuum individuum detegendi, num videlicet in hoc objecto coordinando exstaret aliqua altissima Dispositio?“

Egy a városhoz intézett, Pozsonyban 1767. decz. 29-én kelt m. kir. udvari kamarai leirat, megadta a kielégítő választ kérdésére s örömmel írja arról, hogy „felici cum successu deprehendi.“ Pedig a r. katolikusok e tekintetbeni érdekeit figyelembe véve már előbb történtek felsőbb helyről intézkedések ez ügyben, melyeket a tárgy együvé tartozásánál fogva az alábbiakban ösmertetünk meg.

Még 1755. jan. 4-én érkezett egy parancs a szepesi kamarától, mely tudatja, hogy a közelebb meghalt 2 tanácsnok helyére, 2 katolikus, Fáy János postakiadó és Ondrejkovics Ádám harminczados tisztt neveztetett ki, s egyuttal Visky Pál a kültanácsba bevétetni rendeltetik, oly meghagyással, hogy ellenszegülés esetében választási jogától a város meg fog fosztatni. Ez ellen fellebbezett a város, azonban eredmény nélkül, mert a legfelsőbb rendeletnél fogva is a felfüggesztett választás joga csak akkor adatik vissza, ha a fennebb említett három katolikus kinevezésében a város megnyugszik s így ezek beválasztása az előjárók közé bevégzett tény leend. Ez erélyes rendelettel szemben nem tartotta tanácsosnak a város a további ellenszegülést, s a három kath. kinevezésébe belenyugodott.¹⁾

Alig lett elintézve ez ügy, már is nem sokára egy felmerült eset alkalmából mindinkább szerencsésebb megoldást nyert a Molnár által aggodalommal föltett kérdés, mindinkább tisztult a helyzet a kath. érdekeket illetőleg. — A fennebb említett 1767-ki legfelsőbb leirat tartalmát s ennek alapján az ügyek akkori állását a következőkben ösmertetjük a pleb. levéltár adatai nyomán.

Az 1760-as években történt, hogy bizonyos Endrődy Jonik nevű sz. Vasul-rendi szerzetes a balázsfalvi sz. Háromságról nevezett kolostort ott hagyva, Debreczenbe jött s itt a ref. egyház tagjai közé vétetett be. A fogarasi gr. egy. püspök fölterjesztésére a helytartótanács elrendelte, hogy az apostata szerzetes azonnal elfogassék s a püspök küldöttének haladék nélkül kiszolgál-

¹⁾ Szűcs i. m. 783. l.

tattassék. Az illető azonnal el is fogatott, de a tanácsülésben a parancs felolvasása alkalmával indítvány tétetett az elfogott szabadon bocsátása érdekében s egyuttal fölíratukban ez eljárásuk helyességét illetőleg az előljárók igazolni igyekezzenek magukat. Ez alatt Endrődy az előjáróság által szabad lábra helyezettvén, igyekezett biztosabb helyre húzódni s így történt, hogy jöllehet egy újabb parancs Endrődy nyomoztatását rendeli meg, ő a város előljárói tudtával eltávozott s előkerithető nem volt. Ekkor jött le a fenni már említett, ő felsége nevében kiadott udvari kamarai leirat, mely említvén röviden a fennebb elmondott esetet, nyilvános dolognak mondja, hogy a város nem katholikus előjárósága annyira vakmerő már, hogy a kegyelmes királyi rendeleteket, melyek bármely tekintetben a vallás dolgát illetik, mintha az isteni parancscsal ellenkezők volnának, nemcsak semmibe sem veszi, hanem ezek köteles végrehajtását a vallás ürügye alatt különféle uton-módon, megfélekezve a jobbagyi köteles hűségről, — szándékosan megakadályozza, a kir. rendeletek világos kijátszására, megvetésére törekszik s így a legsajnosabb következményeknek nyit tág kaput. — Ezért is ő felsége engedtlenségök büntetéseül (1767. decz. 12.) rendeli, hogy az összes előjáróság egy egész évi fizetése lefoglaltassék s a tallósi árva-ház javára fordíttassék.

Nehogy pedig jövőben is a kir. rendeletek ily megvetése, kijátszása ismételtessék s a vallás ürügye alatt azok önkényűleg magyaráztassanak, rendeli ő felsége, hogy ez uttal, addig is mig a körülmények további intézkedést nem parancsolnak, a rom. kath. polgárok száma az előljárói karban kettővel szaporíttassék s így a már beválasztottakkal együtt négy tanácsnoki állás állandósíttassék; ez alkalommal a fennebbiek mellé egy r. kath. segédjegyző évi 300 frttal választassék oly czélból, hogy az esetben, ha az eddigi ref. fő, — vagy segédjegyző meghalna, vagy bármi okból hivatalát nem vihetné, az így megüresedett helyre, költség kimélték tekintetéből is, senki a reformátusok közül ne választassék, hanem a r. kath. segédjegyző azonnal foglalja el a megüresedett állomást. S ez azon világos megghagyással rendeltetik el, hogy ugy a négy kath. előljáró, mint a segédjegyző s esetleg a főjegyző kinevezése az ap. felség ke-

gyelmes elhatározásától tétetik függővé, valamint, hogy az előforduló vallási ügyekben határozó gyűléseken mindig az idősebb kath. tanácsnok elnököljön s a jegyzőkönyvet is mindig katholikus vezesse.

Minthogy ép akkor két tanácsnoki állás üresedésben volt, két katolikust t. i. Reviczky Imrét s Timáry Györgyöt azonnal oly kikötéssel nevezte ki a fölség tanácsnokokká, hogy azok állandóan Debreczenben lakjanak, a gyűléseken folytonosan megjelenjenek. — A negyedik tanácsnok s a segédjegyző kinevezését későbbi időre, szintén magának tartotta fenn a felség.

Miután a választott hites közönségben alig volt egy-két katolikus, szintén elrendeli a felség, hogy tekintet nélkül a vallásra, legalább a számarányában, katolikusok is választassanak be.¹⁾

Szint így meghagyja a felség, hogy miután az apostasia ügyeinek birói tárgyalásánál eddigelé mindig ref. ügyvéd alkalmaztatott, ki felekezete hitelvei által e tekintetben korlátozva van, a vallást érdeklő minden egyes eset tárgyalására mindig kath. ügyvédet alkalmazzon a tanács s általában a kir.-rendeleteket nagyobb tisztelettel tárgyalja s hajtsa végre, — ezutáni felterjesztéseit kötelességéhez képest teljes mérséklettel s az alattvalói hódolatból kifolyólag nagyobb figyelemmel szerkessze s terjessze fel.

1768. év vége felé egy újabb rendeletben meghagyatik a városnak, hogy a számadások megvizsgálására két egyént válasszon és ezek egyike mindig r. katolikus legyen.

Ez itt ismertetett rendeletek értelmében tehát a városi előljárók közt négy kath. tanácsnoknak, — 1 kath. segédjegyzőnek, — 1 számvizsgálónak s a vallást érdeklő ügyek birói elintézésénél szintén kath. ügyvédnek kellett jelen lennie, illetve helyt foglalnia.

¹⁾ A felség e rendelkezését megértendők tudnunk kell, hogy a városi előljáróság szervezete 1694-től ez volt: a főbiró mellett levő 12 esküdt-biró testülete nevezetett tanácsnak; az az előtti tanácsnokok (számszerint 80) testülete képezte az u. n. electa iurata communitas-t, választott hites közönséget. Szűcs i. m. 512 l. Ma e szervezet áll, mint tudjuk, a tanácsból élén a polgármesterrel és képviselő testületből s legujabban a közigazgatási bizottságból.

1769. jan. 24-ről kelt s a város felterjesztésére leküldött kegyelmes kir. leiratban, nehogy a katolikusok előtt különféle kifogások következtében az előljárói karba juthatás útja elzárassék, meghagyja a felséges uralkodónő, hogy a megválasztottak vallásáról, képességéről s a város érdekében eddigelé kifejtett tevékenységéről hozzá jelentés tétessék. Elrendeli továbbá egyszer-mindenkorra, hogy a főjegyző s ügyvéd mindig katolikus legyen s kivétel csak az esetben történjék, ha ez állásokra alkalmas r. kath. polgár választható nem volna.

1774-ben egy újabb rendelet ismét szabályozza ez ügyet s meghagyja, hogy a dolgok gyorsabb elintézése végett a tanácsnokok száma kettővel szaporittassék s e két, 400 frt fizetéssel díjazandó tanácsnok ezután mindig r. katolikus legyen s azonnal ki is nevezi a felség Kölgyessy Ferenczet s Meszéna Sándort, kik a szokásos esküt azonnal le is tették. Ugyan e rendelet hagyja meg, hogy a Várad-utczai kapu előtti terület, egész a sz. Anna-utca kapuig üresen hagyassék a r. kath. hitfelekezetük számára.

Midőn az 1775. jan. 26-ról kelt rendeletben az ügyek gyorsabb végzésére, a többi sz. kir. városok példájára, a polgármesteri hivatal állittatik fel, első polgármesterül a r. kath. tanácsnokok egyike neveztetett ki évi 600 frt fizetéssel, oly szabályozással a jövőre nézve, hogy midőn a polgármester kath., a főbíró ref. legyen s viszont megfordítva; hogy így ezáltal is, a felekezetek közt az egyetértés szelleme ápolassék s a netán keletkezhető surlódás vagy épen ellenségeskedés tápot még innét se nyerhessen. Ugyancsak az idézett rendelet 28-dik pontjában meghagyatott az is, hogy a városi nyomda feletti felügyelet 2 tanácsnokra bízassék s ezek egyike mindig r. kath. vallásu legyen.

A kath. érdekek, ez itt közölt rendeletek által eléggé védve valának, ha azoknak ugy, mint kellett elég is volt téve; s nincs okunk hinni, hogy már csak a kir. biztosok folytonos erélyes működése következtében is, a város szűkkeblűséget akart volna föltüntetni kath. polgárainak jogos óhajai s kívánságaival szemben. — Nincs okunk hinni azért is, mert ösmerve Molnár lelkiismeretes buzgalmát, erélyét, lehetetlen föltennünk, hogy ő ameny-

nyiben ösmerte az ügyeket, fel ne szólalt volna mindannyiszor, ha a felsőbb rendeletek kijátszottak, vagy alaptalanul mellőztettek volna. — S az ő e tekintetbeni felszólalásainak adataink közt semmi nyoma.

* * *

Tizenhat évi fáradsámat nem ismerő munkálkodása s hiveinek atyai gondozása után Molnár a nagyvárad székese gyházi főesperességre léptettetett elő 1823-ban, úgy azonban, hogy utódja kineveztetéseig a debreczeni plebánia kormányzását folytassa.

Akkor, midőn bárki is feljogosítottak érezheti magát az életben érdemeire hivatkozni, Molnár tehette azt oly joggal, milyennel talán igen kevés ember teheti. Ha nagy érdeme van gr. Csákynek a debreczeni r. kath. egyház körül, kinélkül, mint Gánóczy írja: „exulasset penitus Debreczino fides catholica, nisi Praesul zelosissimus et auctoritate, et industria, quibus plurimum valebat (remoto multiplici obstaculo, viam ad Romana Sacra impediante) ibidem deinceps stabilem verae Religionis locum firmasset“ ¹⁾ nem kisebb rész jut az érdemből s hálás elismerésből Molnár részére is. Ha Csáky a debreczeni r. kath. egyház Mózes volt, ki visszavezette száműzetéséből a katholicismust, földet mutatott, melyen élnie kell, úgy Molnár Józsue lett, ki igazán küzdelmek, nélkülözések árán vette át s védte meg az elődök szent örökségét. Amennyire ösmerte a felelősséget, mely vállaira nehezedett, annyira akart is, tudott is megfelelni állása kötelmeinek, mert érezte, hogyha egyszer bármely tekintetben, ha mindjárt az állítólagos béke kedvéért is, egyháza igaz jogaiból csak legkisebbet is enged, önmaga nyit utat a későbbi esetleges jogtalanságnak, önkénykedésnek úgy a kül, mint belügyeket illetőleg.

S ha mind e tettek Molnár nevét a tisztelet fénykoszorújával nem vennék is körül, éreznél maradandóbb emléket emelt ő magának jótéteményei által, nemcsak e város katolikussait, de az egész nagyvárad egyházmegyét illetőleg. Végre rendeletében me-

¹⁾ Gánóczy i. m. II. 392 l.

lyet Vurum püspök 1826. márcz. 26. 184 sz. a megerősített s azt „omnimode piam et verum ecclesiasticum ac sacerdotalem spiritum, — quo dum vixit continuo animatus fuerat-experimentem“ nevezi, Molnár a nagymérvű hagyományok mellett (a váradi kapuczinusok számára 14,154 v. f. a szegény plebánosok segélyezésére vagyona 3-dik harmadának hatod részét, a szil.-somlyói minoriták részére 14,154 frt, a kantai (Erdély) minoritáknak 16,000 frt, az Orsolya szüzeknek 16,000 frt, a sz. József-árvaháznak 20,600 frt stb.) nem feledkezett meg a debreczeniekről sem. A kegyesrendiek számára 16,000 v. ft. hagyott. E mellett a debreczeni kath. gymnasiumba járó 10 szegény ifju részére kegyelem- s ösztöndíjul 16,000 v. f. hagyományozott oly módon, hogy az évi kamatokból 4, 100 frtal, — 6 pedig 60 v. frtal segélyeztessék. A kijelöléseket s általában ez alapítványra vonatkozó felügyeletet a végrendelkező akarata szerint a debreczeni prép.-lelkész teljesíti.

Molnár József utódjául 1824. szeptember 4-én

VIII. Kovács Miklós

1814-től nagyváradí apát-kanonok neveztetett ki. Jóllehet a plebánia törvényszerű átadása a mondott év okt. 10-én megtörtént, miután Molnár átköltözködése e hó végeig eltartott, Kovács is csak ekkor foglalhatta el új állomását.

Kovács Miklós rövid idei íft működése kevés följegyzésre méltót eredményezett.

1825. szept. 9-én festetteté meg a nagy oltár gyertyatartóit, valamint Izsák patriarcha s Dávid király ugyancsak a nagy oltárra helyezett szobrai. Ugyanez év decz. 10-kén szentelte fel a nagyváradí káptalan birtokát képező M.-Pércs temetőjét s a káptalan által készítettet kereszttet.

Ő volt az első, ki a temető rendezése- és szépítésére fordítá figyelmét. Addigélé ugyanis, a temetkezések minden rend nélkül történtek, mert ki-ki halottjának tetszés szerint választott sirhelyet.

Meggyőző érvelésére a hivek magok is belátták, mily szép, hasznos, sőt szükséges, hogy a sirhelyek minden különbség nélkül személyes tekintetek mellőzésével sorban ásattassanak ki s

csakugyan ez időtől, mint ő maga feljegyzé, a sirhelyek egymásutánja pontosan megtartatott. — Kovács Miklós 1826-ban erdélyi püspökké neveztetvén ki, utódja lett

IX. Kricsfalusy Ferencz.

A kezeinknél levő adatok szerint Kricsfalusy 1777. febr. 27-én Nagy-Létán, Biharmegyében született. Miután előkészítő tanulmányait Ó-Aradon s Váradon bevégezte, hivatását követve 1797-ben a papnövendékek közé vétetett föl. Az 1800-ik évben Budán áldozárrá szenteltetvén, Gyulára küldetett, mint német káplán, 2 év után a püspöki udvarba hivatott föl, hol, mint iktató s titkár 6 évet töltött. Innét a Békés-sz.-andrásai plebániára ment át (együttal püspöki s szentszéki titkár is lévén, administratora Knapp András volt) s 9 évi áldásos működése után endrödi esp.-plebánossá neveztetett ki. Itt ismét 9 évet töltött s 1825. vége felé székesegyházi kanonokká, 1826-ban debreczeni prép.-plebánossá léptettetett elő.

Elfoglalva új állomását, gondjainak elseje új jegyese, a templom, kül- és beldiszítése volt. Csaknem egy egész század telt el a templom felépítése óta, anélkül, hogy az eredeti terv szerint építendő kettős torony felemeltethetett volna. Kricsfalusy már 1827-ben elkészítteté az illető mesterek által a tervet s költségvetést, az eddigi fatorony helyébe építendő kettőstornyot illetőleg. — A Kricsfalusy által tett jelentésre Várad szeretett püspöke Lajcsák Ferencz, látva Kricsfalusy ügybuzgalmát, nehogy, mint írja, addig is, míg elődje, most nyitrai püspök Vurum József ő excja által sz. kir. Debreczen város kegyuri kötelezettségét illetőleg tett fölterjesztésére a kir. határozat megjön, e tornyok közel 100 év óta kívánatos felépítése halasztassék, míg egyrésről az egyházmegye pénztárából „titulo liberi oblati“ 10,000 v. ft. utalványozott, másrésről az épület díszének emelésére maga is házi pénztárából ugyan ily összeggel járult a költségek fedezéséhez és a közműves munkák azonnali megkezdhetése céljából már 1825. máj. 11-én az egyházmegyei pénztárból 6000 vfrtot utalványozott; 1829. június 4-kén Tágen nagy prép. közvetítése mellett házi pénztárából ismét 6000 frtot küldött, ígérve, hogy az általa megajánlott összeg

többi részét hova előbb átküldendi. — Maga a város is örömmel értesülvén Kricsfalusy, Isten dicsőségét czélzó, nemes szándékáról, hogy annak előmozdításában részt vehessen „a tornyok felépítéséhez segedelmül téglát, cserepet s a város erdejéből kitelhető kemény fát, amennyi kívántatik, ezennel ajánlunk“, írja 1828. márcz. 5-ről kelt levelében a tanács s június 4-kén kelt átiratában tudatja, hogy az ajánlott anyagok beszállítása iránt a város gazdái hivatalánál a szükséges rendelkezéseket megtette. — Povolni Ferencz építő mester bevégeztetve a köműves munkákat, a Szolnokról jött ácsok 1831. közepén kezdték meg munkájokat Homályosy Ferencz vezetése alatt. A rézzel fedést Gavenda István kecskeméti rézműves, az aranyozást s az óralapok festését Porubcsánszky György jászberényi iparos végezte. 1834-ben teljesen elkészültek a munkával. A toronykereszt feltétele alkalmából, szokásszerint, itt is elmondattott az ács által a 13 versszakba foglalt áldáskívárat, az egyház feje, az uralkodó ház, megyés püspök, a prép.-lelkész s káplánjai, a városi tanács, az összes lakosok s végül az illető mesterek jóléte- s hosszú boldog életeért, végén ezen bezáró imaszerű sorokkal:

„Felséges nagy Isten! tekints mindnyájunkra,
 Kegyes szemmel alá mi magyar hazánkra;
 Oltalmazó kezed legyen mindég velünk
 Mig földi éltünkben, több időket élünk . . .
 Boldogság, békeség köztünk uralkodjon
 Sz. Isten! áldásod mi rajtunk maradjon.
 E kereszt tételről ki-ki emlékezzen,
 Dicsértessék Jézus mindörökké Amen.“

Az áldozatkészség hirdetője a kettős rézzel fedett s gazdagon aranyozott torony a mennyiben méltóságteljesen emelkedik a diszes homlokzat felett, annyiban szolgált s szolgál ma is díszére a városnak.

Ugyanez időtájt az egész templom kívül-belül, fehérre meszeltetett.

Majdnem emelkedett már a kettős torony, midőn az addigi kisszerű harangok helyett, új és nagyobbak beszerzésén buzgólkodva fáradozott Kricsfalusy. Az Isten háza körüli eme fáradal-

mat nem ismerő tevékenységet látva s teljesen méltányolva Tágen János nagyprépost, bőkezűségének s egyuttal kebel barátja, Kricsfalusy iránt szeretett teljes vonzalmának igen szép tanubizonyságát adta akkor, midőn egy uj harang öntetési költségeinek fedezését magára vállalta.¹⁾

Kricsfalusy fáradozását eredmény kísérte és már 1831-ben készen volt a Pesten, Éberhard Henrik által öntött, gyönyörű öszhangzatu négy uj harang. Ezek közül a legnagyobb 43 m. 75' font (sz. János tiszteletére) Tágen bőkezűségéből. — Került 7754 frt 42 krba. — A 2-dik (sz. Anna tiszteletére) 21 m. 78 font, melynek öntési költségeihez özv. Vincze Györgyné, Rác Anna N.-Váradról 1200 frttal járult. A 3-dik (szal. sz. Ferenez tisztt.) 13 m. 45 font. A 4-dik (sz. József tisztt.) 7 m. 15 font. A haldoklókért imára hívó régi kis harang, mint fennebb is említők, hrg. Hohenzoller dsidás-százados ajándéka, helyeztetett az uj toronyba is. — E harangok közül megáldva egy sincs.

Nem tartom érdektelennek megemlíteni az idevonatkozó számadásokból, hogy a két torony s a harangok készitési költségeinek fődözésére a bevétel volt 31,967 vf. 7 kr, a kiadás tett 48,565 vf. 23 krt, a kiadási többlet s így a Kricsfalusy által fizetett összeg tesz: 16,598 vf. 16 krt.

Csak alig, hogy készen állott a diszes kettős torony s ezekben a harangok, már ismét az áldozatkészség példányképe gyanánt fáradozva találjuk Kricsfalusyt. Midőn Lajcsák Ferencz 1831. jun. 21-én püspöki látogatásával örvendezteté meg debreczeni hiveit, látva, hogy a templom kül-disze s a főoltár időrongált állapota épen nincsenek öszhangban, felhívá Kricsfalusyt egy uj főoltár tervének benyújtására, illetve készittetésére. Az Isten háza diszt szerető lelkipásztor nemsokára a legnagyobb mértékben eleget tett főpásztora óhajának s egyuttal szive hővágának, mert már 1832-ben felszólította az illető mestereket egy egész uj oltár s kép költségvetésének elkészítésére. Tekintettel arra, hogy a márványozó s aranyozó Egerben, a festész

¹⁾ Helyreigazitandónak találom itt Rupp Jakab téves állítását, ki „Magyarország helyrajzi története“ czimű, a M.-Tud.-Akad. által kiadott műve III. k. 155 l. azt írja, hogy Tágen az egyik tornyot épitteté sajátjából. A tornyok épittetési költségeihez Tágen pénzzel nem járult.

Pesten lakott s így a legtöbb idő a levelezések s folytonos ide-oda utazások közt telt el, elég gyorsan elkészültek a munkával s 1835-ben már készen volt a diszes új főoltár s a sz. Annát ábrázoló gyönyörű oltárkép. A kiadási költségeket teljesen sajátjából fedezé Kricsfalusy, melyek, nem számítva az apróbb fuvarozási s élelmezési díjak költségeit, 7719 v. frtra rúgtak.

A plebánia ma is használatban levő pecsétnyomója szintén Kricsfalusy idejében készült, A sz. Annát ábrázoló metszet körirata ez: Sigill. (um) Eccle. (siae.) Rom. Cath. Debreczinensis 1830.

A városnak már annyiszor — mennyiszor felszínre került kegyuri kötelezettségét illetőleg 1828-ban aug. 12-kén 22,234. sz. a. szintén jött egy erőyes hangon tartott leirat a helytartótanáctól, mely a város által e tehertől felszabadítását illetőleg fölterjesztett érveket alpnélkülieknek mutatva ki, meghagyja a fölség nevében, hogy mint eddig, úgy a jövőben is az egyházi épületek fentartásáról, javításáról a város kötelezettségénél fogva haladék nélkül gondoskodjék.

Az egyház érdekében kifejtett tevékenysége és gondjai mellett nem feledkezett meg Kricsfalusy az oktatás ügyéről sem, tudva azt, hogy a jövő nemzedék csak hálásan fog megemlékezni arról, ki megtette azt, ami mindenkinek kötelessége: meghozni áldozatát a nevelés oltárára. 1500 frtnyi alapítványt tett oly czélból, hogy e töke évi kamatja a debreczeni kath. gymn. egy szegény, de szorgalmas tanulójának adassék ki. Az első, ki ez alapítványt élvezé, Szvetics József, 3-ik oszt. növendék volt az 1842/43-dik tanévben. Ez alapítványt illetőleg a kijelölési jog, számadási kötelezettség szintén a debreczeni időszerinti prep.-lelkész ügyköréhez tartozik.

Ezenkívül Kricsfalusy az egyh. megyei szegény templomok segélyezésére 3732 vf., — a sz. andrási (Békés) elagottak gyámolítására 250 vf., — az Orsolya-szüzek váradí zárójának egy leányka nevelési költségeinek fedezésére 3500 vf. alapítványt hagyományozott s a nagyváradi irg. rend kórházában betegek számára egy ágyat alapított. E kegyeletes hagyományain kívül tömegéből a helytartótanács 1837. decz. 14-ki rendelete folytán a debreczeni r. kath. egyháznak 4865 frt 29 kr fizettetett ki.

A 10 éven keresztül csaknem folytonosan tartó költséges építkezések, ujitások fáradalmai után nyugalomra hívá a pásztorok pásztora ügybuzgó, Istenszive szerinti szolgáját. Az 1836. jun. 28-ka gyászt hozott a debreczeni r. kath. hivekre, mert a jó atya, a fáradhatlan lelkipásztor ekkor adá vissza lelkét Teremtőjének, élete 59-ik évében. Hideg tetemei a boldog feltámadást a templom sirboltjában várják, hová a boldogult kebelbarátja, Tágen János nagyprépost s vál. püspök kíséré el a megboldogultat.

Kricsfalusy halála után az új prép.-lelkész kinevezéséig a hivek lelki gondozása a két segédlelkészre bízott s Pilipp János a megyés püspök megbízásából, mint püspöki biztos volt jelen a gymnasium az évi hittani vizsgálatainál s tette meg jelentését főpásztorának. Az üresedésbe jött javadalom kezelését a káptalan vevén kezébe, ez intézkedett a segédlelkészek ellátását s úgy czek, mint az egyházi személyzet fizetését illetőleg is.

Kricsfalusy utódjául 1836-ban

X. Sipos József

székesegyházi kanonok, a nagyváradi akadémia igazgatója neveztetett ki. Sipos, eredetileg Pfeiffer, 1794-ben született Margittán, Biharmegyében. A Gondviselés sokkal rövidebb időt engedett neki új állomásán, hogysem tevékenységét kifejtve, lelkipásztorkodása eredménydús lehessen. Folytonos betegeskedése ha a plebánosi teendőkben gátolá is, nem akadályozta jótékony-ságában, melyben, hogy az kellő határok közt maradjon, csakis környezete éber örködése volt képes korlátozni. 1837. jun. 5-én, élete 43-dik évében szűnt meg dobogni hiveit szerető szive. Földi része a templom sirboltjába tétetett le öröknyugalomra Delinger János székesegyházi apát-kanonok által.

Az 183⁶/₇-iki iskolai év hittani vizsgálataira az első félévben Pilipp János, a második félévben Dániel Imre segédlelkészek küldettek ki, mint püspöki biztosok Lajcsák megyés püspök által.

Sipos jó szívének, nemesen gondolkodó lelkének ékesen szóló tanubizonysága végrendeletének egyik pontja, melynek értelmében csaknem 40,000 vfrtot hagyományozott a r. kath.

egyház kebelébe visszatért szegények segélyezése s főképp ezek árváinak neveltetése céljából.

A Sipos halálával üresedésbe jött debreczeni plebánia 1838-ban

XI. tholdi Molnár Péter

kineveztetése folytán töltetett be. Molnár Péter 1781. máj. 29-én született Alsó-Palojtán. Hittani tanulmányait Nagy-Váradon bevégezve, 1807. oktob. 5-én mint „presbyter Seminarii“ v.-olaszii káplánnak küldetett Molnár Ferencz mellé. 1810-ben gr. Csáky Sándor kijelölése folytán margittai, — 1824-ben nagyvárad i plebánosnak neveztetett ki. 1837-ben apát-kanonokká léptettetett elő; nem sokára mint debreczeni plebános s egyuttal kisprépost, foglalta el új állomását.

Csak alig hogy átvette az ügyek vezetését, első gondja az árvák sorsának enyhítése volt, s 1838-ban jul. 16-ról keltezett fölterjesztésében a kath. árvaház felállítását sürgeti s ugyancsak ez ügyet később 1844. jan. 24-ről kelt soraiban a főpásztor nagy befolyású pártfogásába ajánlja. Mint fennebb emlitém, az ügy eldöntése csak a későbbi időkben következett be.

Az 1841-ik évben a városi tanács a temetők ügyét rendezendő, egy küldöttséget bizott meg azok megvizsgálásával s a tapasztalt hiányokról teendő véleményes jelentés készítésével. A bizottság jelentése a mondott év okt. 25-én tartott ülésben olvasztatván föl, sürgősen intézkedett a tanács, hogy legelsőben is a temetők s ezek közt a r. katolikusoké is, árkoltassanak körül s az árokpartok ákáczfákkal vagy más czélszerű kisebb bokrokkal ültetessenek be. Ez alkalomból utasítottak a temetkező felek, hogy halottjaik sirjához 2—2 élőfát ültessenek. A szükséges költségek fedezésére az önkénytesen felajánlandó összegeken kívül minden belső háztulajdonos 30, a lakók s a külvárosiak, a nagyon szegények kivételével, 15 v.krral adóztattak meg.

Ugyancsak 1841-ben a templom két sekrestyéjének és oldalépületének tetőzete beszakadással fenyegetvén, ezek kijavítása érdekében kérte föl Molnár Péter egész tisztelettel a várost, mint kegyurat éspedig három izben. Miután a város válasza

mindig elutasító volt, sőt legutolsó átiratában — mint maga mondja — „Inamoenae etiam expressiones intersertae habentur“; nov. 24-én tett jelentésében ez úgy felsőbb helyről szorgalmazását kérelmezi a helynöktől. A helytartótanács 1843. aug. 1-ről kelt 27,192. sz. a. leiratában a város tanácsának meghagyja, hogy a szükséges javítások azonnal foganatba vétessenek, mert „e város a pártfogási joggal kapcsolatos köteleességétől, tehát a kebelbeli r. kath. szentegyházi és plebániái épületek fentartásától és kijavításától fel nem mentethetik“ (a rend-tart. jgyzk.)

A városi tanács e leiratot tárgyalva, mint a felvett jegyzőkönyv mondja: „ezen rendelmény keletkezésének sérelmes voltát az országgyűlésé elébe orvoslás végett terjesztetni rendeli. Mindazáltal segedelemmel kívánván járulni az egyház s paplak igazittatására kívántató költség adásával“ a szükséges anyagokon kívül 200 ezüst frtot rendel kiadni a házipénztárból.

Molnár erre kijelenti átiratában, hogy semmi segedelemről tudni nem akar, hanem jogszerűleg kívánja, hogy a nemes város a szükséges kijavításokat egészben eszközölje, melyre pedig 2000 frtnál is nagyobb összeg kívántatik. Ekkor az ügy függőben maradt. Később azonban, miután Molnár kijelenté, hogy nem kívánja többé a templom oldalépületei megigazittatásának módját és költségeit részéről szabályozni, csak czélszerűen történjék a tetőzetek kiigazítása, a mondott összeg csakugyan utalványozva s a munkálat megkezdve lett.

Ezekkel azonban ez ügy a város részéről ez uttal bevégezve nem lett. A város, fennebb idézett határozatához képest a helytartótanács rendeletét sérelmesnek találván, az ellen, a szerinte igazságtalan ügyet a Pozsonyban tartott 184³/₄-iki országgyűlés elé vitte. 1844. jul. 8-án fordult elő a kerületi ülésben Debreczen város sérelme. A város fölterjesztésében a helytartótanács által idézett 1681. 41. törvényezikk ellenében a Leopold-féle oklevélre s az ennek szentsége mellett örökdő 1715. 108. törv. czikkre, a gyakorlatra, melyszerint a templomot gr. Csáky, a tornyokat pedig b. e. Kricsfalusy a megyés püspök nagylelkűsége folytán nyert segély mellett építteté, s melyszerint a város a r. kath. lelkész válasza

tására befolyással nem bír, — végül az 179 $\frac{1}{2}$. 26. törv. czikkre hivatkozva, törvényes jogai sérelmének törvény általi orvoslását eszközöltetni kéri.

A nagyvárad i káptalan követe Fogarasy Mihály (ma Erdély nagynevű püspöke) azonnal egész erélylyel szólalt fel az állítólagos sérelem ellenében a debreczeni r. kath. egyház jogigénye mellett s minden tekintetben készen volt ez ügy érdekében az országos ülésben is felemelni szavát és a rendeket a kérdéses ügyről felvilágosítva a hozandó határozat érdekében érveinek s legjobb meggyőződésének egész súlyát az igazság mérlegébe vetni.

Azonban Debreczen sérelme tárgyalásra nem került, valószínűleg azért, mert a nem sokára (nov. 13-án) bezárt országgyűlés idejét sokkal fontosabb, mert az egész hazát érdeklő ügyek megvitatása, a reform s nemzetiségi harcok vették igénybe; s akkor, midőn oly számos, nagy horderejű eszme vitattatott meg, anélkül, hogy a törvényhozás a tárgyak sokaságánál fogva eredményt érhetett volna el, remélni is vakmerőség lett volna, hogy ily egyes várost érdeklő ügy az ország nagy fontosságú kérdéseinek fölé helyezve, végleg szabályoztassék, s erre vonatkozólag a város óhajához képest érdemleges törvény alkottassék.

Anélkül, hogy itt terjedelmesebben akarnám a város kegyurasági kötelezettségének kérdését tárgyalni, lehetetlen, hogy csak pár észrevételt is ne kockáztassak a város állítólagos sérelmének támogatására felhozott érveire.

XII. Debreczen város kegyurasága.

Hazánk régibb törvényei s különösen az 1681. 41. t. czikk szelleméből kifolyólag a szab. kir. városok, mint kir. birtokok a kegyuri terheket a kath. egyházakat illetőleg viselni a meny nyire kötelezetteknek érezték magukat, annyira örömmel viselték is azokat, ha mindjárt a nagyobb rész más vallásra tért volna is át. A törvények eme szelleme, megerősítve a folytonos s általános gyakorlat által, mintegy kényszeríté a szab. kir. városokat a kegyurasággal összekötött kötelezettségek teljesítésére, mert a kegyuri jogot e városok javadalmaik és birtokaik által

szerezték meg, ezek pedig a katolikusokkal ép úgy közösek, mint a reformátusokkal.

Igaz, hogy azon időben, midőn a fennemlitett törv. czikk hozatott, Debreczen az erdélyi fejedelemséghez tartozott; de a bécsi békekötés 2-dik törv. czikke, mely 1608-ban országgyűlésileg is megerősítettett, az 1647. 20. törv. czikk I-ső szakasza által az erdélyi fejedelemnek átengedett megyékre nézve is kötelezővé tétetett, a kegyuri jogra nézve világosan kimondja, hogy „ő felségének az egyházijavak adományozási s kegyuri joga ama megyékben is épségben marad.” Ha ez nem volna is, a Debreczent visszacsatoló Leopold-féle oklevél, midőn Debreczent szab. kir. várossá emeli, felruházza mindazon jogokkal, s mert a jognak mindig kötelesség felel meg, egyszersmind mindazon kötelezettségekkel, melyek a szab. kir. városokat illetik, illetve terbelik. Ugy de a többi szab. kir. városokat törvényeink mint kegyurakat tekintik, következőleg Debreczen, mint már szabad királyi város a kegyuraság kötelezettségeit magáról el nem hárithatta, mert nem erre, de a szabad királyi városok közé emeltetésre nyerte az oklevelet, melyben e szavak igenis világosan szólnak: „salvo jure alieno, praesertim vero Ecclesiarum, D. E. J.” Ép itt látom én alapját letéve Debreczen város kegyuraságának, annyival inkább, mert maga Debreczen város, követei által, 1715-ben elösmerte a szab. kir. városok e kötelezettségét. Midőn ugyanis a becikkelyezés kérdése tárgyalatott a rendek táblájánál, a főrendek által tett módosítás, az ösmert záradék beillesztése ellen a debreczeni követek azzal érveltek, hogy miután a törvény a szab. kir. városokban a vallás szabad gyakorlatát parancsolja, Debreczennek is kötelessége leend, a záradék nélkül is templom-helyet kijelölni s a törvényeknek más szab. kir. városok példájára mindenben eleget tenni.

Ez ugyan még nem egy s ugyanaz a kegyuraság elösmérésének határozott kijelentésével, de ezt, ösmerve az akkori idők viszonyait, tudva, hogy mint Gánóczy mondja ez időtájt: „Catholici latitabant potius, quam habitabant“, nem is jelenthették ki, mert maga Csáky is, a főrendi tábla is, a zára-

dékban csak a templom hely kijelölését s nem a templom építését akarták keresztülvinni; többet bizonyára nem akartak a debreczeni követek ígérni s kijelenteni, mint amit ugyis igazán ki-erőszakolni kellett tőlök a felső táblának.

Ezek mellett a kegyuraságot illetőleg maga a város nyújt nekünk igen erős érvet állításaink beigazolására. Ugyanis 1785. körül Debreczen II-ik Józsefhez benyújtott folyamodványában arra kéri a felséget, hogy a kegyesrendiekre egyedül az iskolák vezetése bízván, a debreczeni róm. kath. plebánia kormányzása a jövő időkben világi papokra ruháztassék. A kérelem nem maradt eredmény nélkül annyiban, mennyiben a legfelsőbb kir. parancs folytán az egyházmegyei hatóság részéről Váradról azonnal két kiküldött (Kende László és Fináczy Ignác kanonokok) jött át s a város előljáróival folytatott tárgyalások után, egyértelműleg oly megállapodás jött létre, hogy minél előbb a világi papok közül plebános s három káplán nevezessék ki. Az előljárók nemcsak ezeknek a város házipénztárából leendő fizetését, hanem a régi templom átadását, új plebánia- s kántorház felépítését, az évi deputatumokat önkényt megajánlották. Az így s önkényt elvállalt szerződési kötelezettség okmányának egy példánya, kegyelmes jóváhagyás s megerősítés végett, II-dik Józsefnek föl is terjesztetett, azonban, midőn már már jóváhagyott s megerősített volt, a hirtelen kitört török háború a mint sok más, a hazára üdvös intézkedést, úgy ez ügyet is háttérbe szorítá; a béke megkötése után pedig a fejedelem nemsokára bekövetkezett halála a legjobb szándék valósíthatását végleg megakadályozá.

Ime a város ekkor önkényt maga beismeri kegyuri kötelezettségét, maga kéri annak a reformatio utáni újra felélesztését, maga ajánl fel pénztárából fizetést, anélkül, hogy bármely törv. czikkbe ütközönek, sérelmesnek találta volna a kegyuraságot.

A város kérelme, mint láttuk, 1807-ben teljesítve lett, de ekkor már az önkénytes ajánlat, az egykor tett határozott és világos kijelentés által nem érezte magát a város kötelezettnek. Ugy látszik itt is érvényesült, hogy: tempora mutantur! Azértis igen jellemzőleg jegyzi meg már Molnár József a város későbbi eljárásáról: „Mily nagy ellenmondás! Miért is veti

vissza most ugyanazon megnyerttet, melyet előbb tetszett a városnak magára nézve kötelezőnek elősmerni s kérelmezni? Nem jogi szabály-e: a mi előbb valakinek tetszett, többé visszátetsző nem lehet?!“

Hivatkozik a város felterjesztésében az 1715. 108. törv. czikkre, gr. Csáky s Kricsfalusy eljárására, mert az idézett törv. czikk csak templom- s plebánia-hely kijelölését rendeli meg; gr. Csáky a templomot sajátjából, Kricsfalusy pedig a megyés püspök nagylelkű segélyezése mellett, a tornyokat szintén sajátjából építteté fel.

Aki csak egy kissé is ösmeri hazánk s különösen Debreczen akkori vallásügyi viszonyait, alaposnak ez érvelést el nem ösmerheti. Akkor, midőn Csáky csak a sokkal kevesebbet kérő záradék törvénybe iktatását is oly hosszú harc után tudta keresztülvinni, bizonyára birt annyi államférfiui tapintattal, hogy belássa, miszerint a tulkövetelés csak hátrányára lesz a jó ügynek és sokat akarva megnyerni, még a kevés megnyerhetőt is veszélyezteti. S miután a záradék beillesztése törvénynyé válhatott, kész volt inkább sajátjából építtetni templomot, hogysem a város általi építtetés bizonyosan évtizedekre terjedő elhalasztása által okozója ő maga legyen annak, hogy a katholicismus, Isten tudja mily időre, kizárva maradjon a városból.

Az ő s később Kricsfalusy ténye áldozatkészségöket, nagylelkűségöket igen bizonyítja, de nem, hogy ők ezzel kegyuri kötelezettséget vettek volna magukra. Ha elfogadhatnók elv gyanánt, hogy az önkényt, nagylelkűen adakozó, kegyur is egyszersmind, akkor valószínűleg végleg bezárnók az utat az egyházak irányában tapasztalandó jótekonyság gyakorolhatása előtt és e czimen magára a városra is rábizonyíthatnók a kegyuri kötelezettséget; mert hisz annyiszor — mennyiszer maga is járult a templom s a többi egyházi épületek helyrehozásához pénzzel és anyagokkal. De mi ez elvet jogszabály gyanánt el nem fogadhatjuk s a várost is nem ez alapon állítjuk az egyház kegyurának lenni.

Teljeséggel nem áll Kricsfalusyról sem az, mit a város felterjesztésben hangsúlyoz, hogy: „kötelessége szerint építteté a tornyokat“; nem annyival is inkább, mert úgy a III. Károly

— mint főkép a Ferencz-féle fennebb ösmertetett kir. leiratok, határozottan, világosan kimondják mivel tartozik a város, mint kegyur és mi kötelezettség hárul a plebánosra, mint prépost-ra; s ezekben teljességgel semmi nyoma annak, hogy akár Csáky áldozatkésztsége nyomán a váradi püspökök, akár Kricsfalusy eljárása után a debreczeni prép.-lelkészek volnának a debreczeni róm. kath. egyház kegyurai. — S már magában véve is hallatlan valami, hogy a plebános, mint ilyen, önmagának s egyházának egyuttal kegyura is legyen.

Hivatkozik a város azon körülményre is, hogy ha csakugyan ő a kegyur, miért van az, hogy e jogból kifolyólag a debreczeni prép.-lelkész választására befolyással nem bír? Röviden felelek erre is.

Régi gyakorlatnál, de főkép a Ferencz-féle rendeletnél fogva, a debreczeni plebános egyuttal a váradi káptalan tagja s javadalmas prépost is. Már pedig általánosan tudva van, hogy nemcsak a javadalmas, de a czimzetes kanonokok, prépostok stb. kinevezési joga is hazánkban egyedül az apostoli fejedelmet, mint az egyház főkegyurát illeti meg. E jogáról az ap. fejedelem nem mondhat le egy város kedvéért sem, nem annyival inkább, mert a sz. kir. városok hazánk törvényei értelmében „*peculium regium*“ lévén, a felség, mint legfőbb földesura e városoknak, már e szempontból is a *ius praesaentae*- és *collationalis*-t önmagának tartja fenn; s innét van az, melyen pedig sokan megütköznek s melyre maga a város is hivatkozik, hogy a n.-váradegyházmegyei papság névtárában a debreczeni plebánia kegyurául ő felsége, az apost. király, s nem a város van megnevezve.

Ezen kegyurasági jogviszony nem egyedüli hazánkban; példa erre, a többek közt, Pozsony városa, hol a prép.-lelkészt szintén ő felsége nevezi ki s a kegyuri terheket mégis maga a város viseli.

És föltéve, de meg nem engedve, hogy maga a város befolyással bírna a róm. kath. plebános megválasztására, e joggal a városnak egyedül róm. kath. lakosai élhetnének, amint erre ép a legújabb időkből több példánk van, melyeknél a m. kir. vallás- s közoktatásügyi miniszterium rendelete

értelmében a lelkészválasztás jogával, jöllehet a város a kegyur, egyedül a róm. katolikusok élhetnek; így volt ez, ha jól emlékszem, legutóbb Sopronyban, Szakolczán.

Ami az 1790/1. 26. törv. czikket illeti, ez a ref. egyház hivatát fölmenti, minden, a róm. kath. egyház épületeinek emelésére vagy fentartására vonatkozó teher viselésétől, de csak is saját vagyonukat s nem a városi pénztárt illetőleg, mert ez, mint Debreczen városa több ízben tett fölterjesztésében maga is bevallja, egyetemlegesen minden polgáré, következéseten tehát a katolikusoké is.

Ez megjegyzésre méltó annyival is inkább, mert itt az egyik ref. egyházat (az u. n. ispotály templom s lelkészség) illetőleg a város a szó-szoros értelmében kegyur s viseli az azzal járó terheket; — sőt általában a ref. egyház számára iskolákat épít s tart fenn a városi, tehát a közös pénztár terhére. Pedig „quod uni iustum, alteri aequum“ ezt követeli az osztó igazságosság!

Ennyit a lehető legrövidebben Debreczen város kegyurasági kérdését illetőleg, melyre vonatkozólag nemcsak ez egyház, de országszerte a kegyuraság alatt levő egyházak öszinte ohaja az, bárcsak eljönne az idő hova előbb, midőn az igazságosság szemelőtt tartása mellett, rendezve lenne a kegyuraság ügye, mely oly sok s épen nem örvendetes adattal gazdagítja az egyes plebániák történetének lapjait.

XIII. Molnár Péter folytatólagos prép.-lelkészsége.

Ha izgalmas volt is Molnárra nézve az 1843-dik év a fennebb elmondottak miatt, hozott az a plebániát ért kitüntetés által örömet is számára. Ez évben történt ugyanis, hogy a debreczeni plebánia a hozzá tartozó fiók-egyházakkal együtt a kerületi alesperes joghatósága alól a megye főpásztora által kivétetvén, régente birtkiváltságát újra visszanyeré s a káplánok a prép.-lelkész s ez közvetlen a püspöki joghatóság alá lett rendelve. Az erre vonatkozó 1843. okt. 13-ról kelt s maig érvényben levő főpásztori okmány hü fordításban im ez.

„Czim. Minthogy főtisztelendőséged úgy javadalmas kano-noki, mint préposti méltóságával kevésbé összeférőnek találom,

hogy a ker. alesperes bármely szempontbóli joghatósága alatt legyen, ez okból a debreczeni plebániát a hozzá tartozó fiók-egyházakkal¹⁾ együtt úgy az iskolai, — mint a szorosan vett plebániái ügyek tekintetében az alesperes minden joghatósága alól ezennel annál örömetesebb kiveszem s kiváltságosnak jelentem ki, mennél inkább teljesen megbízom főtisztseged előttem ösmert dicséretes buzgóságában, kiváló ügyességében, az ügyek elintézésébeni eszélyességében és bötapasztalataiban.

Azért is amint főtisztseged elkülönözve veendi tölem a beiktatás- s miheztartás végett küldendő körleveleket, úgy főtisztseged kötelessége leend a debreczeni plebániát s a fiók-egyházakat érdeklő szokásos jelentéseket, segédlelkészeiről adandó véleményét egyenesen hozzám beküldeni, a plebánia körében levő iskolákról a rovatos értesítéseket úgy hozzám, mint a főigazgatósághoz áttenni; magától értetvén, hogy az egyedül ftséged joghatóságának alávetett káplánok is valamint a kerületi gyűléseken nem fognak megjelenni, úgy a 702. sz. a. októb. 5-ről kibocsátott körlevelém értelmében készítendő sz. beszédeket ftségednek benyújtani kötelesek.

Ez alkalommal ftségedet a vallás-erkölcsi dolgokra nézve püspöki biztosul, oly kötelezettség mellett, hogy a vallástani vizsgálatokon jelen legyen és az eredményről hozzám jelentést tegyen, ezennel kinevezem.“

1845-ben ismét fölszínre került a város kegyuraságának kérdése, hogy újból felzaklassa a csak alig lecsendesült kedélyeket s harczot keltsen magában az előljáróság kebelében.

A mondott év okt. 20-ról kelt soraiban tiszteletteljesen felkéri Molnár a városi tanácsot, hogy ez a rendkívüli szél által megrongált templom tetőzete s a régiség következtében elavult nagy ablakrámák igazittatása, illetve ujak készítettése végett intézkedjék. A tanács a kérelem következtében végzésileg rendelkezett; ennek folytán a templomfedél kiigazittatása s az új ablakrámák elkészítettése elrendeltetett. — Azonban egyszerre

¹⁾ E fiók-egyházak, a Debreczenhez tartozó pusztákon kívül, ma, a Hajdumegyébe kebelezett Sámson s M.-Pércs községek; az 185. ez 24 r. kath. hívővel.

csak a munka beszüntettetik s a mester emberek kifizetése megtagadtatik.

E váratlan fordulatot a közgyűlés nov. 27-én tartott ülése idézte elő, melyben Kovács Lajos népszószóló indítványára tanácskozás tárgyává tétetett az építettő biztos jelentése, melyben ez a kath. templom fedele kiigazításához szükséges cserepek utalványozását kérte. — Kérdőrevonatván az építettő biztos, ez a tanács okt. 25-ről kelt határozatát mutatja elő, melyben ő, a czélszerű intézkedések megtételével bizatott meg. — A tanács az említett tárgybani eljárása, a mondott népszószóló szavai szerint; fájdalmasan esik a választ. hit. közönségnek, mely mint a patronatusi kérdésbe vágó ügy egyenesen a közgyűlés elé tartozott volna s a tanács mégis egyoldalulag határozott; de még fájdalmasabban esik az, hogy ámbár a város a patronatust soha el nem fogadta s azt mint sérelmet az országgyűlés elé terjesztette; a tanács ezen eddig közös erővel fenntartott óvakodást s ellenmondást most említett feltétlen, egyoldalú határozata által mintegy ketté vágván, lehet, hogy abban a patronatus kérdésére nézve terhes s kedvetlen következményeknek vetette meg alapját.

Ez előterjesztést követő vita eredménye a tanács határozatát megsemmisítő, következő végzés lett: „Miután az előterjesztett fontos tárgyban, mely természeténél s a folytonos gyakorlatnál fogva egyenesen a tanács és vál. hit. közönség közös gyűlése elébe tartozik vala, a tanács magától érvényesen nem rendelkezhetett; de különben is miután a patronatus kérdése, mint előadatott, jelenleg már az országos sérelmek sorába iktattatván s legfelsőbb helyre terjesztetvén, a kérdéses tanácsai határozat mind keletkezése módjára az eddigi gyakorlattal, mind beltartalmára nézve, a város érdekével összeütköznék és így sérelmes volna s azt ilyennek lenni mind az annak hozatalakor jelen volt, mind a most jelenlevő tanácsnokok az előadottak nyomán el is ismerték vala, ennél fogva azon f. év okt. 25-kén Molnár Péter helybeli r. kath. lelkész kérelmére vezetett tanácsai határozat megsemmisítettik s ezen megsemmisítés az iktató könyvbe a mondott határozat után bejegyeztetni rendeltetik.“

Molnár midőn a közgyűlés határozatáról magán uton érte-

sült, — mert vele a közgyűlésből írásban csak is annyi közöltetett: „hogy 1000 cserepeknek segedelemképen, minden ebből vonható következtetés nélkül, cserép biztosunk által kiadatását már elrendeltük“; — azonnal a legerélyesebben felszólalt átiratában, mert ő nem 1000 cserepet kért, hanem amennyi a kijavításhoz szükséges s azt nem segedelemképen kérte, hanem a nyilvános kir. parancsok alapján törvényesen, hivatalából kifolyólag követelte.

Miután, ugy ez erélyes felszólalás, mint azon kérelme, hogy a tanácshoz beadott jelentése a hátirattal együtt eredetiben neki kiadassék, eredménytelen maradt, 1845. decz. 22-kén Molnár az ügy mikénti állásáról, Detrich Miklós kir. tanácsos s biztoshoz terjesztette be jelentését, kérve, hogy hatalmánál fogva — az előadottakat illetőleg — intézkedni méltóztassék. A kir. biztos már a mondott hó 27-kén felszólítja a tanácsot aziránti felvilágosító válaszádsra, mi az oka, hogy a tanácsvégezés későbbi határozat által megsemmisítettett? s mi gátolja, hogy akár Molnár hátirattal ellátott folyamodványa visszaadassék, akár az azt illető jegyzőkönyvi kivonat vele közöltessék? A tanács 1846. jan. 15-én tartott gyűléséből válaszolva a kir. biztosnak átküldi a fennebb közlött határozatot magában foglaló jegyzőkönyvi kivonatot és levelét így végzi: „méltóztatik azokból nagyságod átlátni, miképen az érdeklött tárgy jelesen ft. prépost urnak többször fölhívott levele általunk magán véleményadás végett a vál. hit. közönséghez lévén utasítva, az e részben keletkezendő határozat és intézkedés csak a majd beérkezendő vélemény folytán keletkezhetik.“

Aki figyelemmel kísérte az eddig felsoroltakat, azonnal észreveendi, mily zsákutczába jutott az érdemes vál. hit. közönség s maga a tanács, határozata- s a kir. biztoshoz intézett átirata által és mint igyekszik az elmerülés veszélyétől a szalmaszálhozi kapkodás által is menekülni, nem törődve azzal, hogy a multakra nézve teljes tájékoztatlanságáról ad ki bizonyítványt, a jelenre nézve pedig önmagával jön ellenmondásba. — Megsemmisítettetik a tanács határozata azon indokolás mellett, hogy a fontos tárgy természeténél s a folytonos gyakorlatnál fogva (tehát maga elősmeri a közgyűlés a kegyuraság folytonos gyakor-

latát s így a jogfolytonosságot! *Propria fassio praevallet centum testibus!!*) egyenesen a tanács és vál. hit. közönség közgyűlése elé tartozik vala, a tanács tehát magától érvényesen nem rendelkezhetett.

Ezzel ellentétben számtalan előfordult esetből bebizonyíthatjuk okmányokkal, hogy igenis a tanács, a vál. hit. közönség közgyűlése nélkül érvényesen intézkedett a kegyurasági ügyekben s a folytatott levelezésekben soha szó sincs, főkép Molnár József ideje óta, a vál. hit. közönség gyűléséről, mintha ennek jóváhagyásától tételnék függővé a tanács határozata. Vagy nem ösmerték tehát a közgyűlés s az előbbi határozatot hozó s most azt sérelmesnek beösméro tanácstagok az ügy egész állását és mégis határoztak, vagy ösmerve azt, jónak látták nem ösmertté tenni s a multat tabula rásának nézve, azzal ellentétes irányban határozni. Bármelyiket teszszük is fel e kettő közül, egyik sem alkalmas arra, hogy „ez eljárás mikéntje, a határozat keletkezési módja, beltartalma“, dicséro oklevelet szerezzen az érdemes város, különben tisztelt atyáinak.

Arra nézve, hogy az addigi gyakorlaton változtasson a közgyűlés, teljesen joga volt; joga volt azt mondani, hogy ezután nem a tanács, de a közgyűlés tárgyat képezi a kegyurasághoz tartozó minden kérdés; de hogy a tárgyat, a körülményeket ne ösmerte, vagy szándékosan elferditse, joga nem lehetett, s azt hiszem, nincs közgyűlés a világon, mely ily jogot követelni képes lenne, mert biz ez szomorú jogminőség volna.

De még különösebb az, mit a tanács a kir. biztos felvilágosítást kérő soraira adott válaszában mond, hogy Molnár kérdéses levele általa magán véleményadás végett lett utasítva a vál. hit. közönséghez s hogy az e részben hozandó határozat majd csak a beérkezendő vélemény folytán keletkezhetik.

Tehát véleményadás lett volna feladata a közgyűlésnek (ami különben feljegyzésre méltó nevezetes valami, mert a közgyűlés igen is véleményadásra szólíthatja s a határozat végrehajtására utasítja a tanácsot, de nem ez a közgyűlést) s az megsemmisíti a tanács határozatát, mint sérelmest. Vagy jogosan cselekedett a közgyűlés, vagy nem. Ha jogosan cselekedett, úgy önmagától elesik a tanács mentegetődzése a kir. biztos előtt, hogy csak

véleményadás végett lett e tárgy a közgyűlés elé utasítva; mert véleményt adni s a hozott határozatot megsemmisíteni, két különböző dolog. Vagy jogtalanul, s ez esetben a közgyűlés a tanács határozatát megsemmisítő végzése is semmis, törvénytelen és visszaállítottak tekintendő a tanács korábbi határozata.

És ezek mellett azt is mondja a tanács, hogy „az e részben keletkezendő határozat majd csak a beérkezendő vélemény folytatán keletkezhetik“.

Kérdem, ki hozza e határozatot? A tanács? melynek határozatát a közgyűlés megsemmisíti. A közgyűlés? mely elé csak véleményadás végett terjesztetik az egész ügy. S e határozat hozatalt még 1846. jan. 15-én tartott ülésében is csak „keletkezendőnek“ jelzi a tanács, midőn már a közgyűlés 1845. nov. 27-én megsemmisíti az elé terjesztett határozatot, melyről, állítólag, csak véleménye kéretett ki. — „És nem volt egyező az ő bizonyosságuk!“

Mig ezek itt történtek, a megyés püspök ez iránybani fölterjesztésére 1846. pünköst hó 5-éről keltezve jött a helytartótanács 16,448. számú leirata a következő tartalommal: Czim.

„Ő cs. s ap. kir. felsége f. év márcz. 12-iki legkegyelmesebb kir. elhatározásánál fogva azt, hogy sz. kir. Debreczen városa a kebelében levő r. kath. egyház és plebánia iránti pártfogói joghoz kapcsolt kötelezettségektől, úgy a hazai törvények, különösen az 1681. 41. törv. czikk értelme, valamint a sz. kir. városokat illető kegyelmes kir. kiváltságok természete ellen föl nem menthető, következőleg ugyanazon kötelezettségeknek, mint más sz. kir. városok, eleget tenni tartozik, kegyelmesen megálapítani méltóztatott. Kelt Budán a magy. kir. helytartótanács üléséből.“

Ezen kegyelmes kir. határozat elég világosan megadja a választ a közgyűlés határozatában foglalt azon állításra is, hogy Debreczen város sérelme, miután az a felség elé is fölterjesztetett már, alapos és jogos, mert azt ilyennek a felség, mint az egyház fővédnöke el nem ismerte, sőt ellenkezőleg a hazai törvények szelleméből kifolyólag a város e tekintetbeni kötelezettségét újra és ismételten hangsúlyozta.

1846. márcz. 24-ről kelt levelében Molnár fölkéri a tanács-

esot, hogy az, miután a róm. kath. hivek számára kihasított temetői föld sírhelyekül használható része nem sokára betelik, a temető nagynyújtásáról, annak már egy ízben elrendelt körülárkoltatásáról s egyuttal egy halottas kamara fölállítasáról is intézkedni sziveskedjék. — A tanács az utolsó kérelemnek helyt nem adott azon ok miatt, mert Bauer Antal 1843-ban önkénytes ajánlatot tett a városnak, hogy a r. kath. temetőben saját költségén építtet halottas kamarát. — A két első kérelmet illetőleg még azon év folytán intézkedés történt s az eddigi 8540 □ öl területhez, melyből azonban a talaj vízenyőssége miatt 2215 □ öl sírhelyekül nem volt-használható, 2985 □ öl szakíttatott a homokkert s régi temető közt elterülő köznyomásból s egyuttal a körülárkoltatás is elrendeltetett.

A 40-es években Br. Bémer László megyés püspök két ízben szerencsétlété debreczeni hveit látogatásával, a bérálás szentségének kiszolgáltatása végett, ugymint 1843. szept. hóban, mely alkalommal 271 hívő részesült a sz. Lélek malasztadományában s 1846. június 7-én, mint a templom felszenteltetése százados évfordulója ünnepén, amikor 86 hívő béráltatott meg.

Molnár Péter idejéből a debreczeni r. kath. egyházat különösen érdeklő adatok sorát ezekkel be kell zárunk. Itt működésének többi évei kiváló fontosságú eseményekkel nem gazdagíták a plebánia történetének lapjait s ez nem is csudálható, mert a hazánkban ez időtájt megindult politikai mozgalom s különösen a függetlenségi harc küzdelmei, melyeknek épen Debreczen oly tág színterül szolgált, az ezeket követő szomorú emlékü viszonyok alakulásai, más irányban vették igénybe Molnár tevékenységét, lelkipásztori éberségét. Az itt tartott országgyűlés tárgyalásaira szintén átjött megyéspüspök s Horváth Mihály csanádi püspök állandó lakást a plebánián vettek. A kormány tagjai igen gyakran keresték meg Molnár vendégszerető házát, hogy együtt aggódjanak a szeretett haza sorsán s együtt reméljenek egy jobb jövőben, mely után buzgó imádság epedezett százezrek ajakán.

Ez aggodalom mellett igen kellemetlen perczeket okozott Molnárnak egy sajnálandó félreértés, mely épen lelkipásztori éberségének volt kifolyása. Akkortájt jelent meg Sárosy Gyula nagy

feltűnést okozott költeménye az „Arany trombita“. Az ez által felidézett lelkesedés a templom csendes sz. falai közé is beszándékoltatott vitetni, mert követelték Molnártól, hogy azon költemény szószékről leendő felolvasásába beleegyezését adja. Molnár azonban e követelésnek egész erélylyel s méltán ellenállott, mert hisz a templom nem a politikának, de az imádságnak háza. Ez eljárása félremagyaráztatván, ok volt a többek közt különösen Táncsics M.-nak, hogy az itteni lapokban Molnárt a legkiméletlenebbül megtámadja s eljárása ellen a legkeményebben kifakadjon.

A hivek száma ez idők alatt folytonosan növekedett. 1836-ban: 1862, — 1840-ben: 2021, — 1844-ben: 2151, — 1850-ben: 2165 volt a r. kath. egyház hiveinek száma.

Molnár 14 évi buzgó s az egyház ügyeiért fáradhatlan munkálkodása után 1852-ben a székesegyh. örkanonokságra léptettetvén elő, távozott hivei köréből, kiknek szeretete, ragaszkodása annyi erőt kölcsönzött az igaz ügyért folytatott küzdelmeiben. A kedves emlék, melyet hiveinél hagyott, a hálás tisztelet, melylyel még ma is említik nevét, kik őt atyjokul birták, kik vele érintkeztek, s kik az igazságnak barátai, bizonyosága annak, hogy az irány, melyet működésében követett, az út, melyen járt, helyesen s jól választott volt. Mert bár szemei előtt lebegett, hogy „mindenekben szeretet“, mégis akkor, midőn egyházának jogairól volt szó, nem tekintette az emberek személyét, de egyedül azt, mi a jog, mi az igazság, melyet feladni bűnös gyávaság, védeni szent eskü parancsolta kötelesség, ha mindjárt százak és ezrek igaztalan ellenszenvét, gyűlöletét költené is fel ezáltal, mert jól ösmerte, hogy örök igazság az, mit a nagy Horácz mond, hogy:

„Igaz s kitartó szándékú férfiút
Nem tántorit meg pártos agyarkodók
Bűn unszólása s rendithetetlen roskad össze
Rá a világ ha romokba dől is“.

Munkás s a debreczeni r. kath. egyházat illetőleg kiválólag eredménydús életének 83-dik évében 1863-ban N.-Váradon vett véget a halál.

Molnár Péter utódjául 1852-ben

Huzly Károly

endrődi plebános és cz. kanonok neveztetett ki.

És ezekkel a soraim elé tűzött czimben kifejezett czélhoz érve, letehetném a tollat. Huzly Károly még nem a múlté, de a jelené, nem a történelemé, de a miénk. De mert föladatomma tettem, hogy a jelent följegyezzem a jövő számára, folytatom e sorokat, hogy így anyagot gyűjtsek annak, ki majd egy későbbi korban hivatva lesz pótolni ez igénytelen sorok hiányait.

A szeretet, tisztelet annyi jele által kitüntetett agg, de lelkére örökifjú prépost-lelkész, Huzly Károly, született 1801. okt. 8-án N.-Váradon, hol alsóbb tanulmányait is végezte. Szelid lelke sugalmát, hajlamát követve, az egyházi pályára lépett s miután a bölcészeti tanfolyamot Váradon végezte, a hittudományoknak az egyetemen leendő hallgatása végett a pesti közp. papnöveldebe küldetett fel. 1824. okt. 15-én Vurum József, Várad nagynevű püspöke által áldozárrá szenteltetvén, a püspöki udvarba rendeltetett, hol egy évig mint iktató s püspöki szertartó, egy évig mint sz. széki jegyző, s három évig mint titkár működött. Ez idő alatt püspökének oldala mellett jelen volt a pozsonyi országgyűlésen s bő alkalmá nyílt az ország jeleseit megismerhetni s átalában a megye kormányzásában segédkezve, élettapasztalatokat gyűjteni, melyek érvényesítése csak haszonnal járhatott, úgy önmaga, mint azok részére, kiknek a Gondviselés által később vezetésére rendeltetett. Lajcsák Ferencz nagyváradi kanonok 1825-ben rozsnýói püspökké neveztetvén ki, magával szándékozott őt vinni, de szeretett püspöke nem akart megválni önkénnyt tőle, kit pedig, alig egy év múlva Nyitrára menvén át, úgy is el kellett hagynia. — 1829-ben Szarvasra, 1840-ben Endrődre ment át plebánosul.

A tág mező, mely főkép Endrődön lelkipásztorkodási működésének minden irányban megnyílt, csak megkétszerezte az ügybuzgalmat, melylyel hivatásából kifolyólag oly szeretettel csüggött lelki gyermekein, ezek földi s földöntuli boldogságának előmozdítása érdekében. — Jól tudva egyebek közt azt, hogy a

nép öszhangzó, egyszerü egyházi éneke, mily lélekemelő hatással bír s mennyire képes fokozni az istentiszteletnél az álhitatot, maga szíves örömet fáradozott részint a már ösmert, részint a maga által irt templomi énekek betanításában. E téren buzgólkodása eredményezte azt, hogy az endrödi hivek gyönyörű templomi éneklésének hirt a környékben mindenfelé elterjedt. Egy alkalommal b. e. Szaniszló Ferencz püspök ő excja óhajára N.-Váradra is bement az általa betanított endrödi gyermekekkel. Az öröm, melyet a szeretett főpásztornak Huzly ezen gyöngéd figyelme által okozott, túlböven kárpótolta e tekintetbeni fáradozalmait. S akkor, midőn így eszközölje volt a könyvek könyve azon szavai teljesülésének, hogy: *ex ore infantium et lactentium perfécisti laudem*, egyuttal népének hű Ráfale is igyekezett lenni, annyival is inkább, mert a községben az időtájt orvos nem lakott s Huzly, mint a hasonszenvi gyógyászat pártolója, nemcsak érvényesíthette, de annyi sok szegény beteg érdekében sikerrel érvényesíté is e téren szerzett tapasztalatait.

Szeretett hiveiért tett annyi sok áldásdús fáradozás jutalom nélkül nem maradhatott. A szeretet, melylyel hivei hozzá, mint atyjokhoz ragaszkodtak, csak első szemét képezte az elösmerés s jutalmazás hosszú láncolatának, első virág volt azon koszorúban, melyekkel őt maga a felség annyiszor kitüntette. — Ez elösmerés elseje volt, midőn az apostoli felség őt, mint endrödi plebánost 1841. decz. 16-kán a nagyvárad székese egyház cz. kanonokjává nevezte ki. Ezt követte nem sokára az érdem egy újabb megjutalmazása, midőn 1852. márczius 30-án valóságos kanonokká s egyuttal debreczeni prép.-lelkészszé neveztetett ki. A kapocs azonban, mely őt hiveihez fűzé, távozása után sem pattant szét végkép, mert még a debreczeni plebánia elfoglalása után is igen sokszor gyermeki bizalommal keresték fel volt hivei, hogy tanácsát kikérjék, ügyes-bajos dolgaikat, mint atyjoknak elpanaszolják s tanácsával, vigasztalásával térjenek vissza házi tűzhelyeikhez.

A káptalanban helyét 1852. máj. 23-án történt beiktatásával elfoglalván, nem sokára átvált új állomására s a plebánia törvényszerű átadásának megtörténte után 1852. június 13-án,

pünköst után II. vasárnapon, hivatalban előde által, mint debreczeni plebános ünnepélyesen beiktattatott, s így megköttetett a frigy közte és szeretett hivei közt, mely ma 25 év után is nemcsak nem lazult, de mintegy az évek számával arányban, erősebb s az abból fejlődött szeretet lángolóbb lett.

Csak alig, hogy elfoglalta új állomását, szerencsés volt a felség előtt, ki körutja alkalmából 1852. június 17-én Debreczent is megörvendezteté látogatásával, egyháza hódoló tiszteletét bemutatni s azt az uralkodó atyai szeretetbe ajánlani.

1852. aug. 22-én s később 1862. aug. 20-án Szaniszló Ferencz megyés püspök szerencsélteté Debreczent a bérálás szentségének kiszolgáltatása végett; előbb 122, utóbb 314 hívő béráltatott meg.

A 60—70-es évek nevezetes mozzanatokkal gazdagíták a plebánia történetkönyvét, melyeknek Huzly állásából kifolyólag nemcsak lelkes előmozdítója volt, de az ügyek élére állva, részint a mult vitás kérdéseinek szerencsés megoldását, részint az idők szelleme parancsolta új intézmények megalakulását szerencsésen eszközölte. — E nevezetes mozzanatok a r. kath. egyház közszégi bizottmány- s a r. kath. iskolaszék megalakulása.

Fennebb a kath. árvaházról s ápodláról szólva, röviden említém, hogy miután az 1860-ban működő bizottságban a katolikusok lemondva jogigényökről, az alaptőke testvéries megosztásába beleegyeztek s e megosztás ajánlata a felség legmagasb határozata folytán elfogadtatott és szentesített, a megosztás 1862. jun. havában tényleg foganatosított is. Biztosítva lévén így a kath. árvaház léte, czélszerűnek, sőt szükségesnek látszott, hogy a hitfelekezet ez árvaház s vele együtt az ápolda feletti felügyelet- s az ügyek kezelése czéljából egy állandó bizottmány megalakításáról gondoskodjék. Az első lépést e tekintetben a megye szeretett főpásztor, Szaniszló Ferencz ő exca, tevé meg, fölhíván a hitközséget, hogy kiküldötte jelenlétében a hitközségi tanács megalakítása — s ennek hatáskörét kijelölendő szabályzat megállapítása czéljából, hova-előbb értekezlet tartassék. Ez értekezlet Fogarassy Mihály cz. püspök s nagyvárad kanonok,

mint püspöki kiküldött, jelenlétében megtartatván, egyhangulag kimondatott, hogy egy, a prép.-lelkész elnöklete alatt 10, titkos szavazat után választandó világi tagból s egy gondnokból álló egyh. közs. bizottmány alakíttassék s ennek hatásköre szabályokba foglalva körvonaloztassék. A megyés püspök a legnagyobb örömmel hagyta helybe s erősíté meg a hozzá felterjesztett alapszabályzatot, melynek alapján azután a hitközség tagjai 1862. nov. 16-án megválaszták a bizottmány tagjait s gondnokát. A bizottmány így törvényesen megalakulván s megválasztván az árvaház pénztárnokát, ügyvédét s orvosát, működését 1863. jan. 4-én tette megkezdé, s miután a megosztás következtében birtokba vett Varga-utcai árvaház még 1862. okt. 31. a kath. árvaház nevére telekkönyveztetett s kellőleg berendeztetett, az intézet 1863. jun. 28-án ünnepélyesen megnyitott.

Az árvaház közvetlen kormányzása egy, a megyés püspök által kinevezett nagyvárad egyházmegyei l. sz. áldozár, mint felügyelőre van bízva. A megalakulás óta az árvaház felügyelője Szakszó Rezső áldozár, szentszéki ülnök s az elemi iskolák igazgatója.

Az intézet alaptőkéje, mely a megosztás alkalmával, a házön kívül, 118,810 frt 20 kr volt, ma, nem számítva a felszerelést, bútort és a bizottmány által 1866-ban megvett s az intézethez csatolt házat, 128,302 frt 35 kr.

Az egyházközségi bizottmány, mely a halálozás, vagy bármely ok folytán kebelében üresedésbe jött helyekre önmaga választ s így maga magát egészíti ki, vezeti s intézi ma már a róm. kath. egyház minden világi vonatkozású ügyeit s képviseli minden irányban az egyházközséget. — S ép ezért ma a prép.-lelkész, ki elnöke a bizottmánynak, működésében mintegy jobbkezet nyerve, tevékenységének önálló kifejtésére nincs annyira utalva, mint volt azelőtt, s így az ő működése a bizottmány működésével szoros kapcsolatban van.

Az egyház ügyeiben kifejtett buzgólkodása méltánylásául Huzly 1868. márcz. 19-én a jeruzsálemi sz. sirrend lovagjává neveztetett ki a jeruzsálemi l. sz. partriarcha, mint a rend nagymestere által.

Az 1868-dik évi népoktatási törvény által előidézett mozga-

lom az elemi iskola felekezeti jellegét, megőrizni óhajtó hitközség képviselői körében is eszmecserét keltett fel s midőn a kath. önkormányzatot szervező gyűlésre országszerte ép ez időtájt történt választások alkalmából a debreczeni hitközség tagjai is összegyűltek, ez alkalom felhasználtatva, indítvány tétetett egy ró m. kath. iskolaszék felállítását illetőleg is.

Az indítvány a legnagyobb örömmel egyhangulag elfogadtatott s az iskolaszék, élén a prép.-lelkész, mint egyházi s mellette egy világi elnökkel, 1870. jan. havában megalakult s a népiskolák feletti közvetlen felügyeletet, a megtartandók megtartása mellett, kezeibe vette.

1871. okt. 15-ike örömnapp volt a debreczeni hivekre nézve; ugyanis Lipovniczky István megyés püspök ő méltósága kegyeskedett meglátogatni hiveit a bérálás szentségének kiszolgáltatása végett. Megbéráltatott 269 hívő.

A halottak iránti kegyelet egyik hőmérője lévén egy város műveltségi állapotának s a felekezet hitbuzgalmának, Huzly az egyh. közs. bizottmány nyal karöltve nemcsak csinos vasrácsozattal díszítetté a sirkert város felőli részét, de minden lehető megtett, hogy a kath. temető, — mely nemcsak nyughelye az életből elköltözötteknek, de megszentelt zarándok helye a halottjaik iránt kegyelettel viseltető élőknek, — az ott uralgó tiszta-ság, rend által is, bármily kismérvben, eszközölje legyen az ott keresett szívenyhülésnek. Ép ezért 1871-ben az egyh. közs. bizottmány egy szűkebbkörű bizottságot küldött ki a kath. temető rendezése ügyében. A bizottság által elkészített tervezet a bizottmány által elfogadtatván, bizonyos szabályok állapittattak meg, melyek úgy a hirlapok útján, mint külön értesítvények alakjában 1873-ban mihez tartás végett a hivekkel közöltettek. Ez életbe léptetett rendszabályok eredménye az, hogy ma a debreczeni ró m. kath. temető egyike a vidék legszebb, legrendezettebb sirkertjeinek. A halottak estéjén szokásos kivilágítás — s az ekkor nagymérvű látogatás alkalmából nehogy rendelkezések, esetleg botrányok idéztessenek elő, úgy a sirok kivilágítása, mint a látogatások határidejeül 1875-ben az esti 9 óra tüzetett ki.

Huzly buzgólkodása s nem kis mérvű pénzáldozata követ-

keztében 1872-ben a templom diszesen kifestetett, az oltárok s a szószék megaranyoztattak. S akkor, midőn a lelkipásztor tett és áldozott, szeretett hivei sem akartak tétlenek maradni; a csaknem 4000 frtra rugó költségek fedezéséhez igyekezett meghozni ki-ki tehetségéhez mérten áldozatfilléreit. — Az adomány nagyobb összegét tekintve, vallásos érzületek kiváló tanubizonyosságát adták a hivek közül özv. Nadányi Sándorné, ki 1000 o. é. frttal s a főoltár ujitási költségeinek fedezésével, özv. Szveticz Mátýásné, ki egy mellék oltár megaranyoztatása s Reviczky Izabella, ki egy oltárkép festése s aranyoztatása költségeinek viselésével hoztak, bizonyára kedves áldozatot az Ur oltárára. S itt az áldozatokról szólva meg kell említenem, hogy ugyancsak Szveticzné assz. 1876-ban egy 620 frt értékű, gazdagon aranyozott ezüst szentségtartót s ez évben egy, több mint 360 frt értékű mennyezetet ajándékozott a templomnak, Nadányiné assz. pedig 1876-ban a temetői kápolnát, már másod ízben festeté ki, több mint 200 frt költséggel. — (Ez évben szintén a hivek egy kis részének hozzájárulása mellett a temetői kereszt s feszület festetett meg.) — Bár a fennirt urnók úgy tették adományaikat, hogy szemeik előtt lebegett az írás szava: „ne tudja egyik kezed, mit tesz a másik,“ legyen nevők itt följegyezve az utókor számára, hadd épüljön a késő nemzedék, hadd buzduljon tette a látott jó példán! Isten pedig legyen jutalmazója az ő háza díszt szeretőknek!

A város ez idők alatt kegyuri kötelezettségeit annyiban — mennyiben folyton teljesíté a plebániához évenkénti és a templomnak alkalomadtán szükségessé vált jókarba hozása, kijavítása, a deputátumok kiszolgáltatása által. Így legujabban is 1876. szept. 23-ról a város gazdasági tanácsának végzése folytán az időrongált templomtető kijavítására a házipénztárból 300 frt s e mellett a szükséges anyag utalványoztatott.¹⁾

¹⁾ Sajnálattal kell itt mégis följegyeznem a jövő számára az igazság érdekében, hogy a városi hatóság még ma is sok esetben mostoha gyermekének tekinti a kath. hitközséget; így, hogy többet ne említek, a 15,000 frt legelő-illeték népnevelési célokra utalványozott esedékes része, jöllehet az arányos rész ref. testvéreinknek már régebben átadott, a róm. kath. iskolától még ma, tehát 3 év után is visszatartatik.

A tiszta lelkiismeret adta boldogító nyugalmon kívül nincs, nem lehet nagyobb földi jutalom egy lekipásztorra nézve, mint hivei szeretete, ragaszkodása. Ez ad erőt neki, ha munkálkodásában csüggedne, ez ad vigasztalást, ha az élet utain több tövis mutatkoznék, mint rózsza, ad oly erőt, vigaszt, melyet bármily magas méltóság, hirnév, vagy dicsőség adni, vagy kárpótolni nem képes. És Huzlyt ily szeretettel, ily ragaszkodással veszi körül nemcsak kised nyája, de az egész város, melynek 25 év óta polgára. És amint igaz az, hogy az arany a tűzben próbáltatik meg, úgy a szeretet és ragaszkodás is akkor bizonyul be igazán valódinak, ha a próbát kiállotta. És a debreczeni hivek lekipásztoruk iránti szeretete és ragaszkodása e próbát 1872-ben már győzedelmesen kiállotta.

Sujtó villámként hatott a hír mindenkire, hogy a szeretett lekipásztor 1871. decz. 14-ről kelt s főpásztorához intézett levelében hosszas lekipásztorkodására, hajlott korára s a fokoza-tos-előléptetés iránti jogigényére hivatkozva, a debreczeni prép.-lelkészségtől magát fölmentetni kérelmezi. Átalában az egész város, de főkép s elsősorban hivei buzgólkodva fáradoztak azon-nal, hogy a nem is remélt szándék valósulását, ha lehetséges, megakadályozzák. Azért is, miután a lemondás visszavételére eredmény nélkül kérték föl a távozni akarót, 1872. jan. 9-re nyilvános értekezletre hivattak össze az egyházközség tagjai, hol Kacskovics I. és Nemes K. azon indítványára, hogy vagy küldöttség által, vagy kérvényben tegyen lépést a hitközség a me-gyés püspök előtt a szeretett lekipásztor továbbra is itt marad-hatása végett, a gyűlés egyhangulag határozatilag kimondja, hogy óhajának előszóval leendő előterjesztésére s indoklására egy több tagból álló küldöttség által járul a főpásztor elé s uta-sítja a küldöttséget, hogy haladéktalanul járjon el megbízatásá-ban. Azon nem remélt esetben pedig, ha teljesen megnyugtató választ nyerni szerencsés nem lenne, az egyh. községet egy rö-

— A legutóbb megejtett legelő felosztás alkalmából a város, nem tudom mily jogalapon, az egyháznak a plebánia földje után eső illetékét, önhatalmulag nemcsak visszatartotta, de az elvesztett legeltetési jog kárpótlásáról sem gondoskodott. Pedig örök időkre szól az, hogy : „vagy legyen igazság, vagy vesszen a világ!”

vid határidőre kitüzendő újabb gyűlésre hívja össze, hogy az előre elkészített határozott kérvény szövegét megállapítva, a nm. vallásügyi miniszteriumhoz fordulhasson óhaja valósíthatóságért. A közgyűlés határozata következtében a küldöttség Krajnik Alajos elnöklete alatt, (számszerint 14) másnap csakugyan átment Váradra s azonnal szerencsés volt kihallgatásban részesülni. A főpásztor igen szívélyesen fogadta a küldöttséget, mely az idő viszontagságaival daczolja s áldozatot nem kimélve lelkipásztora iránti ragaszkodásának oly ritka, oly fényes tanubizonyságát adá s az indokoltan előterjesztett kérelemre kijelenté, hogy miután a káptalanban most már harmad ízben felmerült üresedés alkalmából Huzly írásban bejelenté lemondását s a fokozatos előléptetés iránti igényét érvényesíteni kívánja, a kérelemre határozott választ e perczben nem adhat.

A küldöttséget e válasz nem csüggeszté el reménye valósulhatása iránt s miután a nagymérvű hófuvatag miatt P.-Ladányban vesztegelve csak harmadnapra érkezett haza, azonnal néhány tagja által fölkérte a szeretett lelkipásztort lemondása visszavételére. E mellett s ez idő alatt még azok is, kik nem az ő nyájából valók, egy 40 aláírással ellátott iratban kérék, hogy meggyőzve önmagát vegye vissza lemondását, mert ők is teljes szívökből s lelkökből becsülik s szeretik őt.

Huzly a szeretet s ragaszkodás ennyi, szerinte nem remélt, nyilvánulása következtében engedett a kérelemnek s jan. 16-ról kelt átiratában lemondását odamódosította, hogyha a főpásztor atyai kegyessége s bölcs akarata is hozzájárul, — lemond az előléptetés iránti igényeiről s kijelenti, hogy továbbra is mint lelkész Debreczenben óhajt maradni. S a szeretett főpásztor, méltányolva a hivek ragaszkodását, bölcs elhatározásánál fogva a közóhajt valósulni engedte s Huzly itt maradhatott hivei közt, hogy a kiket szeretett, mind végig szerethesse őket!

1874. okt. 15-ke ismét egy újabb örömnapp volt Huzly életében, mert ekkor ülte meg, a mi igen kevésnek adatik, áldozásága 50-dik évét. — Bár kerülni óhajtva mindent, mi e napot valódi ünneppé tette volna szeretett hiveire nézve is, Váradra ment át, hogy ott zsenge áldozata oltáránál csendben mondja el a hálátelt szív „Nunc dimittis“-ét, ez nem gátolta sze-

retett hiveit, hogy bár eleve értesülve nem voltak, bár az oly magasztos ünnepély köznapra esett, zsufolásig betöltsék a templomot s a rövid alkalmi beszéd hálaimára hívó szavait követve lélekben s igazságban, örömkönyek közt kérjék az ég Urát, a szeretett lelkipásztor még hosszú, boldog életéért.

Az egyház, haza s az emberiség javára szentelt 50 év munkássága az apost. felség elösmerő kitüntetését érdemelte ki a szeretett lelkipásztor számára, amennyiben aranymiséje alkalmából a jeles Lipót-rend lovagkeresztjét díjmentesen nyerte a felségtől. A kitüntető érdemkeresztet a jubilans, aranymiséje napján, a szeretett főpásztor Lipovniczky István ur ö Exlja kezeiből volt szerencsés átvehetni, illetve azzal feldíszíttetni.

S akkor midőn 50 éves jubilauma örömnapp volt Huzlyra, mert tudta, hogy a megosztott öröm kettős öröm, sietett megosztani örömét e nap alkalmából, azokkal is, kiknek oly kevés örömnappjuk van az életben s a különböző felekezetek szegényei közt tetemes pénzösszeget osztatott ki. — Ez időszerű adományokon kívül a nap emlékére a sámsoni r. k. iskola s kántortanító javára egy 1000 frtos, — a r. kath. temető részére, a kath. ápolda javára, a ref. ispotály pénztár gyarapítására egy-egy 100 frtos, — a szarvasi, endrődi, debreczeni, furtai s az Orsolya-szüzek v. olaszii templomának egyenkint 100 frt, a sámsoni s furtai kántorok fizetésének javítására 500 frt, összesen, egy, 1000 frtos urbéri földtehermentési kötvényt tett le alapítványképen.

Igy örült Huzly, így illett rá a költő szava, hogy az ő szeretete mint egy alkotó, egy sz. lehellet

Zaj nélkül jár, csöndben fuvallva,
S tengert szárit áldó hatalma, —
És e tenger, ah! az a bő köny,
Melyet nyomor, bu sir a földön; —
A szegény, özvegy és az árva, ...
Ők honszerelmed koronája!

Mindszenty.

* * *

És ezekben, rövid vázlatban bár, az elem tüzőtt czélt Istennek hála! elérve, végezhetek.

Átvezettem a szives olvasót a debreczeni r. kath. egyház sokban zivataros multján a jelenig, amennyire az adatok rendelkezésemre állottak. Ma már; hála a Gondviselésnek! évről-évre számban növekedve (a legutóbbi népszámlálás adatait véve föl alapul, ma több mint 5840 a r. kath. hivek száma) foglal helyet e nemes város kebelében a r. kath. hitközség, hogy a más vallás felekezet tagjaival kezet fogva, egyetértésben, szeretetben munkálkodjék a közjólétén. A mult zivatarai elvonultak, a szeretet világitó s melegítő napja ragyog ma felettünk és nincs okunk félni, hogy jön idő valaha, melynek viszontagságai fellegetek hoznának a nap elé; de ha jönne is idő, ha beborulna is az ég, erősebb lesz a szeretet heve, szétfogja oszlatni a borut s elmondható lesz mindig a költővel:

„Egymást értve, boldogítva ily egy nép,
Bármí vésszszel bizton-bátran szembe lép.“

* * *

Te pedig szeretett atyánk, lelkipásztorunk! bocsásd meg őszintén tisztelő s szerető gyermekednek, ha érdemeid halvány ecsetelésével ösmert szerénységed netalán megsértém. — 25 éve, hogy benned nemcsak hiveid jó atyát, de az egész város minden nemes, szép és jó nagylelkű pártolóját, előmozdítóját birja. A szegény, bőkezű jótevőjéhez, — a beteg, jószívű orvosához, — a szomorú, vigasztaló angyalához bizalommal jön hozzád s megnyugodva távozik mindig tőled. Mert:

„Nap voltál s nap vagy. Annyi éve
Ragyogva, áldva, el nem égve;
Söt napnál jobb, mert alkonyodban
Még forróbb, áldóbb sugarad van.“

M—y.

A jövő hivatása lesz egész teljességében följegyezni azt, mit ma tenni szerénységed nem enged meg; a jövő ítél majd tetteid, életelveid felett, de ez ítétől nem félhetsz, mert ha volna is, mi bocsánatra vár, a megbocsátás zálogát már ma bírod, miután „sok megbocsáttatik annak, ki sokat szeretett!“ S midőn szeretettel kérnélek, hogy:

„Vedd kedvesen a hála s kegyelet
 Szív mélyéből fakadt érzelmeket“, egyuttal annyiak
 nevében így imádkozom Tárkányinkkal:

„Isten! szegények, árvák Istene!

Ki üdvre egyik lépesőül tevéd,

Mit a világ utál, — a szenvedést,

Melylyel halmozva van a földi lét:

Ki által jobbod annyi enyhet ad,

Tartsd meg nekünk a jótevő atyát!

Jó pásztorunknak adj áldást, erőt,

Vezetni nyáját hűn orcád előtt!

Tartsd meg s vigasztald ősz kertészedet,

Ki hűn ápolja roncsolt kertedet!!“

A debreczeni r. kath. segédlelkészek.

1808—1877.

Lengyel József, Braun József, Baricz Mihály, Balás János,
 5. Salamon András, Elhaft József, Zsitnyánszki Mihály, Jankovics Imre (két ízben), Csomák Emánuel, 10. Braun Antal, Kelemen Ferencz, Neuszer János, Vitkóczy János, Bayer György, 15. gr. Haller Ferencz, Zimmermann Károly, Pilip János, Ormós Imre, Richter Mihály, 20. Dániel Imre, Esztegár József, Nyáry Ferencz, Ludvig János, Kupsa Péter, 25. Grieszhaber Mátyás, Neumann József, Vinkler József, Miller János, Lázár Miklós, 30. Éder János, Széchenyi Lajos, Flóra Ferencz, Junák Mihály gr. Pongrácz János, 35. Kneznerics Mihály, Kny Antal, Szakszó Rezső, Nádudvary Gyula, Sztarill Ignác, 40. Fejér Nándor, Gábrielly Lajos, Dezső Dénes, Vitkovszky Flóris, Chilkó László.